

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ
Φορμίωνος 83, Καισαριανή, τ.κ. 161 21. Τηλ. 210-7224123 fax.: 210-7223584
(Internet) <http://www.imkby.gr> - (e-mail) info@imkby.gr

Άριθμ. Πρωτ. Φ.1/3/392

Έν Καισαριανῇ τῇ 1ῃ Σεπτεμβρίου 2024

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 296η

Πρός

τούς Πανοσι(ολογι)ωτάτους καί Αἰδεσιμ(ολογι)ωτάτους Πρεσβυτέρους
τούς Ἱεροκήρυκες καί τούς Ἐφημερίους
τόν Ἱερολογιώτατο Διάκονο
καί τίς Ὁσιώτατες Μοναχές
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας.

Ἀγαπητοί Πατέρες καί Ἀδελφοί

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ

Θέμα : « Ὁ Τίμιος Σταυρός»

Προτυπώσεις τοῦ σταυροῦ.

Ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, καί κατὰ συνέπεια ὁ σταυρὸς ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ συμπαθέστερα θέματα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς θεολογίας καὶ εὐσεβείας. Οἱ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας Πατέρες καὶ συγγραφεῖς βρήκαν μυρίους ὅσους τρόπους γιὰ νὰ μελετήσουν τὰ περὶ τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρὸ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ σταυρὸς συνεσχετίσθηκε μὲ τὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς ὁ τύπος, ἢ προεικόνιση τοῦ σταυροῦ. Ἴσως ἡ τάση αὕτη νὰ φθάνει ἐνίοτε σὲ ὑπερβολές. Εἶναι ὅμως γεγονὸς ὅτι ἡ Καινὴ Διαθήκη ὄχι μόνο ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ ἀπαιτεῖ ὅπως νὰ ἀναζητοῦμε στὴν Παλαιὰ τύπους τῶν μελλόντων.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος πολλάκις καταφεύγει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσει γεγονότα καὶ ιδέες τῆς Καινῆς.¹ Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος προλέγει περὶ τοῦ πάθους του, ἀναφερόμενος στὴν ἱστορίαν τοῦ χαλκοῦ ὄφεως. Ὡς πρὸς τὸ πάθος, εἰδικῶς, καὶ τὸν σταυρό, περισσότεροι ὅσοι τύποι ἐπισημαίνονται στὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς παρεσκευάζετο γιὰ τὴν μεσσιανικὴ ἡμέρα. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀρχίζει ὁμιλίες στὸν τίμιον σταυρὸ ὡς ἐξῆς: «Ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς προανεκηρύττετο καὶ προετυποῦτο ἐκ γενεῶν ἀρχαίων».² Διαφόρους τέτοιους τύπους θὰ προσπαθήσωμε νὰ σημειώσωμε κατωτέρω.

¹ Ρωμαίους ἀ' 17, β' 24, γ' 9-20, δ' 3, 17, θ' 6, 17, ι' 5, 6, 15-21, ιβ' 19 κ.λπ., Ἀ Κορινθίους ἀ' 19, 31, ι' 7, Β' Κορινθίους δ' 13, στ' 1-18 κ.λπ.

² PG 151, 124.

α) Πολλοὶ Πατέρες ἀναφερόμενοι στὸ «ξύλον» τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ, γιὰ τὸ ὁποῖο ὁμιλεῖ ἡ Γένεση στὰ κεφάλαια α' καὶ β' , θεωροῦν αὐτὸ ὡς προτυποῦν τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου. Οἱ κατὰ τὴν παύλειο ἔκφραση παλαιὸς καὶ νέος Ἀδὰμ συσχετίζονται μετὰ τοῦ σταυροῦ. Λέγεται π.χ. ἐν προκειμένῳ

ὅτι «τὸ ξύλον τοῦ παραδείσου αἰχμάλωτον καὶ γυμνὸν ἐποίησε τὸν Ἀδὰμ, καὶ κρυβῆναι αὐτὸν παρεσκεύασε· τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ τὸν νικητὴν Χριστὸν ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυεν.... Ὁ θάνατος τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἀνθρώπους κατεδίκησε καὶ ἐθανάτωσε καὶ κατέκρινεν· ὁ δὲ θάνατος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ πεσόντας καὶ θανατωθέντας ἀνέστησε καὶ ἐζώωσε καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας ὁδὸν ἐχαρίσατο».³

Θέτοντας ἐπὶ γενικωτέρης βάσης τὸ ἴδιο θέμα, ὁ ἱ. Χρυσόστομος λέγει: «Παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος τῆς ἡττης ἡμῶν ἦν τὰ σύμβολα. Παρθένος ἦν ἡ Εὐα, οὕτω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκε ξύλον ἦν τὸ δένδρον καὶ θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον τοῦ Ἀδὰμ. Ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος, τὰ τῆς ἡττης σύμβολα ταῦτα, καὶ νίκης ἐγένετο σύμβολα. Ἀντὶ γὰρ τῆς Εὐας, ἡ Μαριάμ, ἀντὶ τοῦ ξύλου τοῦ εἰδέναι τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδὰμ, ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ».⁴

β) Κατὰ τὴν Γένεσιν «ὁ Θεὸς ἐπέειράσε τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπεν αὐτῷ... λαβὲ τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν.. .. τὸν Ἰσαὰκ καὶ πορεύθητι εἰς γῆν ὑψηλὴν καὶ ἀνένεγκον αὐτὸν ἐκεῖ εἰς ὀλοκάρπωσιν».⁵ Κατὰ τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν «πίστει προσενήνοχεν ὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ».⁶

³ Φιλόθεος Κωνσταντινουπόλεως, PG 154, 726.

⁴ PG 49, 472.

⁵ Βλ. κβ' 1-2.

⁶ Βλ. ά' 17.

Στόν τόπο τῆς θυσίας τοῦ Ἰσαάκ εἶχαν συγκεντρωθῇ τὰ διὰ τὴν θυσία ξύλα, ὅπου τὸ ὑπήκοον τέκνο θὰ προσεφέρετο ὡς θῦμα. Τὰ ξύλα ἐκεῖνα θεωροῦνται ὡς ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ μέχρι θυσίας ὑπήκοος υἱός, ὁ Ἰσαάκ, τύπος τοῦ θυσιασθέντος Θεοῦ.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης λέγει: «Σταυροῦ τύπον ἐπλήρου... Ἰσαάκ, τὰ ξύλα τῆς θυσίας ἀναλαβὼν καὶ τῷ πατρὶ θυσίαν ἑαυτὸν ἐπειγομένῳ προτροπάδην ἐχόμενος».⁷

Ἀναφερόμενος στὰ ἴδια γεγονότα Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, φρονεῖ ὅτι ὁ Θεὸς «ἐν... τῷ Ἀβραάμ τὸ μυστήριον ἐνήργει τοῦ σταυροῦ, ὁ δὲ αὐτοῦ υἱὸς ἦν τύπος τοῦ σταυρωθέντος ὕστερον» Χριστοῦ.⁸

γ) Περὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ πληροφορούμεθα, ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου του εὐλόγησε τὸν υἱό του τὸν Ἰωσήφ «καὶ ὤμοσεν αὐτῷ, καὶ προσεκύνησεν... ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ».⁹ Ὁ αὐτὸς πατριάρχης εὐλόγησε τὰ τέκνα αὐτοῦ, «ἐκτείνας δέ... τὴν χεῖρα τὴν δεξιὰν ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραίμ... καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ κεφαλὴν Μανασσῆ, ἐναλλάξ τὰ χεῖρας».¹⁰ Ἡ προμνημονευθεῖσα προσκύνησις ἀλλὰ καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν χειρῶν, κατὰ τὴν πατρικὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰακώβ, θεωροῦνται ὡς προσκύνησις τοῦ σταυροῦ. Ἐντεῦθεν Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγει: «Ἰακώβ... προσκυνήσας τὸ ἄκρον τῆς ράβδου Ἰωσήφ, τὸν σταυρὸν εἰκόνισε καὶ ἐνηλλαγμέναις χερσὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εὐλόγησας, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διέγραψε σαφέστατα».¹¹

⁷ PG 97, 1032.

⁸ PG 151, 132-133. Πρβλ. PG 140, 563.

⁹ Γένεσις μζ' 31.

¹⁰ Γένεσις μή' 14).

¹¹ PG 94, 1132.

Κατὰ Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ ὄχι μόνο στίς προαναφερθείσας περιπτώσεις, ἀλλ' «ἐν τῷ βίῳ παντὶ τοῦ Ἰακώβ τὸ μυστήριον ἐνηργεῖτο τοῦ σταυροῦ».¹²

δ) Ἡ ἱστορία τῶν πατριαρχῶν ἔχει νὰ παρουσιάσει μεταξὺ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀβραὰμ καὶ, τὸν Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος δοκιμάσθηκε καὶ ἐπικράνθη, ἀλλὰ καὶ δοξάσθηκε, στήν Αἴγυπτο. Ὁ βίος τοῦ παγκάλου Ἰωσήφ ἰδιαζόντως ἐκτιμᾶται στην Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία τιμᾶ τὴν μνήμην αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῶν Παθῶν, τὸν Μεγάλῃ Δευτέρα, ἀνακαλοῦσα ἔτσι στήν σκέψη τῶν πιστῶν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴ τὴν ἑξοχὸν μορφή τοῦ πολλὰ παθόντος Ἰωσήφ. Ὁ «*υἱὸς τοῦ Ἰακώβ αὐτὸς ἦν τύπος καὶ μυστήριον τοῦ σταυρωθησομένου μετὰ ταῦτα θεανθρώπου Λόγου*»¹³.

ε) Ἡ βιβλικὴ ἱστορία πληροφορεῖ περὶ τῆς μεγάλης μορφῆς τοῦ Μωϋσέως, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει τὸ ἀφαντάστως μέγα καὶ βαρὺ ἔργο τῆς συνασπίσεως τῶν ἰσραηλιτικῶν δυνάμεων στην Αἴγυπτο καὶ τῆς ἡγεσίας τοῦ λαοῦ του, ἐν μέσῳ μυρίων ἀντιξοοτήτων. Ὄταν, φεύγοντας ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Φαραώ, βρέθηκε στήν Μαδιάμ, ἀναγκάσθηκε νὰ ἐργασθεῖ ὡς ποιμὴν. Ποιμαίνοντας τὰ πρόβατα τοῦ πενθεροῦ του, τοῦ Ἰοθὺρ, παρατήρησε ἑκθαμβὸς τὸ ἑξοχὸ γεγονὸς τῆς φλεγομένης καὶ μὴ καιομένης βάτου, πρὸς τὴν ὁποίαν βαδίζοντας ἄκουσε φωνή, ποὺ ἔλεγε: «*Μωϋσῆ, Μωϋσῆ. Μὴ ἐγγίσης ὧδε, λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστὶ*».¹⁴ Στὸ γεγονὸς αὐτό, στό ὁποῖο καὶ ἄλλες ἀναζητοῦνται προτυπώσεις, ἔχομεν τὸν τύπον ὁλοκλήρου μὲν τῆς ζωῆς τοῦ Σωτῆρος, γενικά ἐξεταζομένης, συγχρόνως ὁμῶς καὶ εἰδικά, τοῦ σταυροῦ.¹⁵

¹² PG 151, 133 .

¹³ PG 151, 133. Πρβλ. PG 140, 53 καὶ 98, 236.

¹⁴ Ἐξόδου γ' 4-5.

¹⁵ PG 151, 125.

στ) Όταν μετὰ ταῦτα ὁ Μωϋσῆς ἐπανῆλθε στην Αἴγυπτο καὶ ἀνέλαβε τὸ καθῆκον τῆς ἡγεσίας τῶν Ἰσραηλιτῶν, παρεσκεύασε τον ἑαυτό του καὶ τὸν λαό του, γιὰ νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Αἰγύπτου, μέ τὴν συγκατάθεση τοῦ Φαραώ. Ἡ διάβαση ὅμως τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης ἔπρεπε νὰ γίνει γρήγορα, διότι οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεθεώρησαν τίς ἀποφάσεις τους καὶ σκέφθηκαν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀποχώρηση ἀπὸ τὴν χώρα τους τῶν Ἰσραηλιτῶν. Στὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή, *«ἐπάρας τὴν ράβδον τοῦ ὁ Μωϋσῆς, ἐξέτεινε... τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν θάλασσαν....καὶ ἐσχίσθη τὸ ὕδωρ καὶ εἰσῆλθον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ»*.¹⁶ Ἔτσι ὁ μέγας ἐκεῖνος ἄνδρας *«ράβδῳ τὴν Ἐρυθρὰν διέταμε»*, κατὰ τὴν ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας. Ἔχουμε καὶ ἐδῶ προτύπωση τοῦ σταυροῦ. *«Ράβδος μωσαϊκὴ σταυροτύπως τὴν θάλασσαν πλήξασα»*, κατὰ τὸν Δαμασκηνό, προεικονίζει τὸν σταυρό.¹⁷ Κατὰ λόγο πού ἀποδίδεται στὸν Χρυσόστομο *«διὰ τῆς ράβδου ἀνεκαλέσατο ὁ Θεὸς τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐκ πικρᾶς δουλείας καὶ σταυροῦ τύπος ἦν αὐτοῦς ὁ σώζων»*.¹⁸

ζ) Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τὴν πορεία του, στὴν ἔρημο Σοῦρ δοκιμάσθηκε μὲ ἔλλειψη ὕδατος. Οἱ Ἰσραηλῖται *«ἐπορεύοντο τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ οὐχ εὗρισκον ὕδωρ ὥστε πιεῖν»*.¹⁹ Βρίσκοντας, μετὰ ταῦτα, πλούσια πηγὴ ὕδατος, στήν Μερρά, δοκίμασαν μεγάλη ἀπογοήτευση, διότι τὸ νερό αὐτῆς ἦταν πικρὸ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ οἱ Ἰσραηλῖτες *«οὐκ ἠδύναντο πιεῖν ἐξ αὐτοῦ»*. Τὸ γεγονὸς ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἀρχίσουν παραπονούμενοι κατὰ τοῦ Μωϋσέως. Ὁ Μωϋσῆς πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς κατέφυγε με προσευχὴ πρὸς τὸν Θεό. Τότε *«ἔδειξεν αὐτῷ Κύριος ξύλον καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ»*.²⁰ Ἔτσι

¹⁶ Ἐξόδου ιδ' 15-25.

¹⁷ PG 94, 1132-1133. Πρβλ. PG 98, 236.

¹⁸ Opera Omnia 11, 912.

¹⁹ Ἐξόδου ιε' 22.

²⁰ Ἐξόδου ιε' 25.

ἀποκατεστάθηκε ἡ τάξη στὸ στρατόπεδο τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ ἱκανοποιήθη τὸ αἶσθημα τῆς δίψας τους. Τὸ ξύλο, με τὸ ὁποῖο τὸ πικρὸ νερό μετετράπη σέ πόσιμο, θεωρεῖται ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ.²¹

η) Ὅταν καὶ πάλι ὁ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας πορευόμενος Ἰσραὴλ βρέθηκε στήν μέση ἄλλης ἐρήμου, τῆς Σίν, δοκιμάσθηκε γιὰ μία ἀκόμη φορὰ μὲ τὴν ἔλλειψη ὕδατος.²² Ἡ δοκιμασία ἐγένε ἀφορμὴ ἐκδηλώσεως τῆς ἀχαριστίας τοῦ λαοῦ, πού ἄρχισε καὶ πάλι καταφερόμενος κατὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἀαρών. Ὁ Μωϋσῆς προσευχήθηκε μαζί μέ τον Ἀαρών *«ἀπὸ προσώπου τῆς συναγωγῆς, ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου»*, καὶ ἔλαβε ἐντολὴ ὅπως μέ τὴν ράβδου τοῦ ἐπιτελέσει νέο θαῦμα. Μετὰ ταῦτα *«ἐπάρας Μωϋσῆς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπάταξε τὴν πέτραν»*, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε χαρακτηριστικὸ σημεῖο τοῦ χώρου τῆς στρατοπεδεύσεως, καὶ κτυπώντας δύο φορές διὰ τῆς ράβδου τοῦ *«καὶ ἐξῆλθεν ὕδωρ πολὺ»*, πού ἱκανοποίησε ἔτσι τὴν δίψα ὅλων. Γιὰ μία ἀκόμη φορὰ ἡ ράβδος τοῦ Μωϋσέως θεωρεῖται προτύπωσης τοῦ σταυροῦ, ἀφοῦ κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, *«ὅπου... ἐπένευεν ἡ ράβδος, ἐκεῖ τὸ τρόπαιον ἴστατο»*.²³

Στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ προτύπωση εἶναι εὐρύτερη κάπως, διότι καὶ ἡ πέτρα, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ ζωογόνο ὕδωρ προῆλθε, θεωρεῖται τύπος τοῦ κρανίου τόπου, ὅπου εἶχε στηθεῖ ὁ σταυρός.

θ) Μετὰ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως καὶ ἡ τοῦ Ἀαρών θεωρεῖται ὡς προτυποῦσα τὸν σταυρὸ τοῦ Κυρίου. Κατὰ τὴν διήγησίν ἀπὸ τό βιβλίον τῶν Ἀριθμῶν²⁴ ὁ Μωϋσῆς ἔλαβε δώδεκα ράβδους, μία ἀπὸ κάθε φυλὴ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀνέγραψεν ἐπὶ τῆς ἀντιστοίχου ράβδου. Τίς ράβδους αὐτές,

²¹ PG 94, 1133.

²² Ἀριθμῶν κ' 1-13, Ἐξόδου ιζ' 1-7.

²³ Ἰωάννης Χρυσόστομος, opera omnia 11. 912.

²⁴ Βλ. ιζ' 17 – 28.

πού παρεδόθησαν στον Μωϋσῆ από τούς ἀρχηγούς κάθε φυλῆς, αὐτός τὰς «ἀπέθηκεν... ἔναντι τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Μαρτυρίου». Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα διεπιστώθηκε ὅτι μία τῶν δώδεκα ράβδων εἶχε βλαστήσει, αὐτὴ δὲ ἦταν τῆς φυλῆς Λευΐ, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθεῖ, τὴν προτεραίαν, ἀπὸ τὸν Ἀαρών. Ἡ ράβδος αὐτὴ ἔκτοτε φυλάσσόταν ἐντὸς τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου καὶ μάλιστα ἐντὸς τῆς Κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης. Ἡ φυλὴ τοῦ Λευΐ, προωρίσθηκε ἔκτοτε γιὰ τὴν ἱερατεία.

ι) Μετὰ τὰ γεγονότα, τὰ συμβάντα στὴν ἔρημον Σίν, νέα προβλήματα ἀντιμετωπίσθηκαν.²⁵ Οἱ Ἀμαληκῖτες, λαὸς πολεμικὸς καὶ ἄγριος, ἐπετέθηκαν κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Κρίσιμος γιὰ τὴν συνέχιση τοῦ βίου τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ φαίνεται ὁ ἀγὼν, μέ ὑπεροχὴ πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀμαληκιτῶν. Οἱ Ἰσραηλῖτες ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πολεμήσουν. Κατὰ τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή, ὁ Μωϋσῆς ἀνῆλθε ἐπὶ ὑψώματος. Ἐκεῖ ἐξέτεινε τὰ χέρια του πρὸς τὰ πλάγια. Ὅσο χρόνο διακοῦσε ἡ στάση αὐτή, οἱ δυνάμεις τοῦ Ἰσραὴλ νικοῦσαν. Αὐτές ἡττῶντο ὅταν ὁ Μωϋσῆς, πλήρης κοπώσεως, ἠναγκάζετο νὰ κατεβάσει τὰ χέρια του, προκειμένου νὰ ἀναπαυθεῖ, μέχρις ὅτου ἀναλάβει νέες δυνάμεις καὶ ἐπαναλάβει τὴν ἔκταση τῶν χειρῶν του.

Πρὸ τῆς καταστάσεως αὐτῆς δύο ἐπίσημοι ἄνδρες, ὁ Ἀαρών καὶ ὁ Ὠρ, ἀνέλαβαν νὰ ὑποστηρίζουν ἀνὰ ἓνα τὰ χέρια τοῦ Μωϋσέως. Ἡ στάση τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ λαοῦ μπροῦσε ἔτσι νὰ κρατήσῃ ἐπὶ πολὺ, ὅπως καὶ ἔγινε μὲ ἀποτέλεσμα τὴν νίκη τῶν δυνάμεων τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἡ στάσις ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει τεταμένα τὰ χέρια του πρὸς τὰ πλάγια, διαγράφει τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Σέ μερικές ἀπὸ τίς προαναφερθεῖσες ὁμιλίες τῶν Πατέρων, ὑποδεικνύεται ἡ ἀναπαράσταση τῆς στάσεως αὐτῆς μέ τὰ ἑξῆς: «*Ἀναζωγράφησον παρ' ἑαυτῷ χεῖρας*

²⁵ Ἐξόδου ιζ' 8-16.

ήπλωμένες, ἵνα ἴδῃς τοῦ προσκυνητοῦ σταυροῦ λάμπουσιν τὴν εἰκόνα».²⁶ Διάχυτος εἶναι στοὺς λόγους τῶν Πατέρων, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑμνολογία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ πίστις ὅτι μέ τὴν προαναφερθεῖσα στάση τοῦ Μωϋσέως ἐτυποῦτο τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖο ἐκεῖ μὲν παρέσχε τὴν νίκη στὸν λαὸ τοῦ Ἰσραήλ, ἐδῶ δὲ ὑπόσχεται τὸν θρίαμβο τοῦ νέου Ἰσραήλ, τῶν χριστιανῶν.

Πέραν αὐτοῦ ἐρμηνεύεται τυπολογικῶς καὶ αὕτῃ ἡ συμπαράσταση τῶν Ἀαρὼν καὶ Ὡρ. Τοῦτο διότι «*Ἀαρὼν τὴν ἱερατικὴν ἐπέῃχεν ἀξίαν· ὁ δὲ Ὡρ τῆς βασιλικῆς φυλῆς εἶχε τὴν συγγένειαν. Δορυφορεῖ τοίνυν τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ ἱερωσύνη καὶ βασιλεία*».²⁷

ια) Κατὰ τίς ἀπὸ τοῦ κα' κεφαλαίου τῶν Ἀριθμῶν πληροφορίες, κατὰ τὴν πορεία τῶν Ἰσραηλιτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀαρὼν, αὐτοὶ ἐλιποψύχησαν καὶ πάλι καὶ ἄρχισαν νὰ καταφέρωνται ἐναντίον τοῦ Μωϋσέως. Πικρὰ τιμωρία ἐπακολούθησε «*Ὁφεις... ἔδακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθανε λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ*».²⁸ Κατὰ τὴν ὀδυνηρὴ ἐκείνη δοκιμασία, ὁ Μωϋσῆς, μέ τὴν ἐντολή τοῦ Θεοῦ, κατεσκεύασεν ὁμοίωμα ὄφεως ἀπὸ χαλκό, πού ὕψωσε ἐπὶ κοντοῦ, καὶ αὐτὸ ἐπὶ ὑψώματος. Οἱ Ἰσραηλίτες, πού ἔπεφταν θύματα τοῦ δηλητηρίου τῶν ὄφεων, δὲν πέθαιναν ἐφ' ὅσον προσέβλεπαν πρὸς τὸ ὑψωθὲν χαλκοῦν ὁμοίωμα τοῦ ὄφεως πού εἶχε τοποθετηθεῖ σὲ ἐμφανὴ τοποθεσία. Ἔτσι ἡ ἐνατένιση πρὸς τὸν ὄφι ἐπὶ τοῦ «*σημείου*» παρεῖχε τὴν λύτρωση ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ χάριζε τὴν ὑγεία.

Τὴν σκηνὴ αὕτη, κατὰ τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο, θύμισε ὁ Ἰησοῦς στοὺς ἀκροατὲς τοῦ λέγοντας: «*Καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ*

²⁶ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Opera omnia 6, 602.

²⁷ Ἐνθ' ἀν.

²⁸ Ἀριθμῶν κ' 6.

ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον».²⁹ Αὐτὸς, λοιπὸν, ὁ Κύριος, κατὰ ταῦτα, ἐθεώρησε τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο στήν ἔρημο ὡς τύπο τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ὅλων τῶν πιστῶν. Πολλοὶ Πατέρες θεωροῦν ἐκείνη τὴν ὕψωση ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ ὡς προτύπωση τῆς σταυρώσεως: «Ἀναμφιβόλως γὰρ τοῦ σταυροῦ μυστήριον ἡ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ χαλκοῦ

ὄψεως ὕψωσις προϋπέγραφε».³⁰

ιβ) Γνωστὸς τυγχάνει καὶ στοὺς ἐκτὸς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνθρώπους ὁ ὑποδειγματικὸς βίος τοῦ πολυπαθοῦς Ἰώβ. Αὐτὸς ὑπέφερε τὰ πάνδεινα ἀλλὰ καὶ ὑπέμεινε κατ' ἀξιομίμητο τρόπο, πού βραβεύθηκε τελικῶς καὶ δοξάσθηκε. Τὰ πάθη τοῦ πολυάθλου ἐκείνου ἀνδρὸς ἐπιτρέπουν ὅπως σέ μεταφορικὴ ἔννοια νὰ ὁμιλοῦμε περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἰώβ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία διαβλέπει καὶ στὰ πάθη τοῦ Ἰώβ προτύπωση τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, μεταξὺ ἄλλων ἀναγνωσμάτων ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, σπουδαία θέση καταλαμβάνουν ἀποσπάσματα προερχόμενα ἀπὸ τὸ βιβλίου τοῦ Ἰώβ.

ιγ) Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα ὑπάρχει ὁ ὕμνος τοῦ «δούλου τοῦ Θεοῦ». Ὁ ὕμνος ὑποδιαιρεῖται σέ τέσσαρα τμήματα, α) Ἡσαΐα μβ' 1 - 7. β) μθ' 1-9α, γ) ν' 4 -9 καὶ δ) μβ' 13 - μδ' 12, πού πολλές φορές ἀπασχόλησε ἐρμηνευτές καὶ κριτικούς. Ὁμιλεῖ ὁ συγγραφέας τοῦ ὕμνου καὶ περὶ τῶν παθημάτων τοῦ ἐκλεκτοῦ «δούλου τοῦ Θεοῦ». Λέγει ὅτι ὁ «Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν καὶ αὐτός... ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ

²⁹ Ἰωάννου γ' 14-15. Πρβλ. Ἀ Κορινθίους ι' 9.

³⁰ PG 98, 229. Πρβλ. PG 94, 1933.

στόμα».³¹ Πρόκειται περὶ τῆς περικοπῆς ἐκείνης, τὴν ὁποίαν, κατὰ τίς Πράξεις, διάβαζε «*άνήρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλείσης Αἰθιοπῶν*»,³² ὅταν στήν συνεχεία ὁ διάκονος Φίλιππος «*ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσαστο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν*».³³

Ἡ ὁρθόδοξος λατρεία θεωρεῖ τὰ πάθη τοῦ «*δούλου τοῦ Θεοῦ*» ὡς τύπο τοῦ σταυρικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μεταξὺ τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς δύο φορές ἀναγιγνώσκεται τὸ τέταρτο μέρος τοῦ ὕμνου τοῦ «*δούλου τοῦ Θεοῦ*»:

ιδ΄) Τὸ προφητικὸ βιβλίον τοῦ Ἡσαΐου δίνει ἀφορμὲς σὲ πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ὅπως ἀναζητήσουν, μὲ διάφορες ἐκφράσεις, τύπους τοῦ σταυροῦ. Γερμανὸς ὁ Κωνσταντινουπόλεως μιλώντας περὶ τοῦ ἄνθρακος τὸν ὁποῖον ἔδωσε στὸν Ἡσαΐαν «*ἐν τῶν Σεραφεῖμ*», παρατηρεῖ: «*Τί γὰρ ἐστὶν ἄνθραξ ἢ ξύλον ἐμπεπυρωμένον ὀλοτελῶς : τὸ γὰρ πῦρ τῆς ἀπαθοῦς θεότητος τοῦ ἐν αὐτῷ τυθέντος ἁμνοῦ ἀκαταπαύστως κατηνθράκωσε· καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ χεῖλη σήμερόν σοι προσψαύοντες ἔμπυρον κάθαρσιν τῶν ἀμαρτημάτων λαμβάνομεν*».³⁴ Ἔτσι στὸν ἄνθρακα τοῦ δράματος, καὶ ἄρα στό ξύλο, ἀναζητεῖται προτύπωση τοῦ σταυροῦ.

Μετὰ τοῦ Ἡσαΐου καὶ τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν ἐπιτρέπει τὴν ἀναζήτησιν τύπων τοῦ σταυροῦ. Ἔτσι π.χ. ἀπὸ τοῦ νθ' Ψαλμοῦ (Μασσωριτικό: ξ΄) καὶ ἀπὸ τῶν λόγων «*ἔδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου*» λαμβάνεται ἀφορμὴ ὅπως λεχθεῖ: «*Σημεῖον ὁ σταυρός, ἐν μετώπῳ καὶ χειρὶ τοῦ πιστοῦ, τόξον δὲ ἡ πλάνη*».³⁵ Ὁ δὲ Ψαλμὸς καὶ δὴ τὸ ἡμίστιχο «*ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε*» δίδει

³¹ Ἡσαΐου νγ' 6 - 7.

³² Πράξεων ή' 27.

³³ Πράξεων ή' 35.

³⁴ PG 98, 241.

³⁵ Ἰωάννης Χρυσόστομος, Opera Omnia, 11, 904.

άφορμὴν γιὰ τὴν σκέψη: «Ποῖον ἄρα φῶς, εἰ μὴ ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ;».³⁶

ιέ) Πέρα τῶν προτυπώσεων τοῦ σταυροῦ, τίς ὅποῖες σημειώσαμε ἤδη, θεωροῦμε σκόπιμο νὰ καταχωρίσουμε δύο ἀκόμη. Ἡ πρώτη τῶν τυπολογιῶν αὐτῶν στηρίζεται σέ ἀριθμολογικά δεδομένα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πού εἶναι χαρακτηριστικό δείγμα τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἀναφερομένη ἡ Ἐπιστολὴ Βαρνάβα στὴν Γένεση, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς περιτομῆς τῶν οἰκογενῶν (ὕπηρετῶν) τοῦ Ἀβραάμ³⁷ παρατηρεῖ ὅτι οἱ οἰκογενεῖς (ὕπηρετες) ἦσαν 318. Ὑπομιμνήσκει ὅμως ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς γράφεται μέ ἑλληνικά γράμματα ὡς ΤΙΗ. Τό Τ=300 καί τό ΙΗ=18. Με δεδομένο στήν συνέχεια, ὅτι τὸ Τ εἰκονίζει τὸν σταυρὸν καὶ ὅτι τὸ ΙΗ τὸν Κύριον, πού δίδει τὰ ἀρχικά γράμματα τῆς λέξεως Ἰησοῦς, ἔπεται ὅτι τὸ σύμπλεγμα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ΤΙΗ, δηλαδή ὁ ἀριθμὸς 318, σημαίνει, ἀλληγορικά ἐρμηνευόμενο, τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ἄρα τυγχάνει προτύπωση τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου.³⁸

Ἡ τελευταία τῶν προτυπώσεων τίς ὅποῖες καταχωρίζουμε προέρχεται ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἰουστίνου τοῦ Ἀπολογητοῦ. Αὐτὴ προϋποθέτει τὴ γνώση ὅχι μόνον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, μάλιστα δὲ τῆς Πεντατεύχου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Τιμαίου τοῦ Πλάτωνος ἀφ' ἑτέρου.

Στὸν Τίμαιο, ὁ Πλάτωνας διατυπώνει τὴν θεωρία ὅτι ὁ Θεὸς ἀφοῦ δημιούργησε τὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου, τὴν διήρεσεν σέ δύο μεγάλες ταινίες, τίς ὅποῖες τοποθέτησε κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ τέμνωνται χιαστί. Ὁ δημιουργός, κατὰ Πλάτωνα, «τὴν ξύστασιν πᾶσαν διπλὴν κατὰ μῆκος σχίσας,

³⁶ Ἐνθ' ἀν. 11, 903.

³⁷ Γενέσεως ιδ' 14. Πρβλ. ιζ' 27.

³⁸ Βαρνάβα ΙΧ, 7 - 9, ΒΕΠ, Β', σ. 234 - 235.

μέσην πρὸς μέσην ἐκατέραν, ἀλλήλαις οἷον χῖ προσλαβὼν κατέκαμψεν εἰς ἓν κύκλῳ...». ³⁹ Αὐτὰ ὁ Πλάτωνας, κατὰ τον Ἰουστῖνο, «παρὰ Μωϋσέως λαβὼν... εἶπεν» προτυπώσεις τινὰς τοῦ σταυροῦ, αἵτινες ἔχουν σχέσιν μετὰ τῆς δράσεως τοῦ Μωϋσέως «ἀναγνοὺς Πλάτων καὶ μὴ ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, μηδὲ νοήσας τύπον εἶναι τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ χῖασμα νοήσας, τὴν μετὰ τὸν πρῶτον θεὸν δύναμιν κεχιάσθαι ἐν τῷ παντὶ εἶπεν». ⁴⁰

Ἡ σφραγὶς τῆς Ἀποκαλύψεως.

Κατὰ τὸ ζ' κεφάλαιο τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ ἄγγελος ποὺ ἔχει «σφραγίδα Θεοῦ ζῶντος» λέγει «φωνῇ μεγάλῃ» πρὸς τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους: «Μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν μήτε τὴν θάλασσαν μήτε τὰ δένδρα, ἄχρις οὗ σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν». ⁴¹

Κατὰ τὸ θ' κεφάλαιο τοῦ ἰδίου βιβλίου γίνεται λόγος περὶ τοῦ βασανισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἱ ὅποιοι «οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγίδα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν». ⁴² Ἡ κατὰ τὰ ἀνωτέρω σφραγίδα δίνει πολλές ἀφορμές γιὰ συζητήσεις καὶ ὑποθέσεις. Ὑπενθυμίζεται κατ' ἀρχὴν ὅτι ἡ πρώτη τῶν περικοπῶν, ποὺ κατεχωρίσαμε, ἀποτελεῖ τὸν ἀντίλαλο στοιχείου προερχομένου ἀπὸ τῆς προφητείας τοῦ Ἰεζεκιήλ. Κατὰ τὸ θ' κεφάλαιο τῆς προφητείας αὐτῆς, δίνεται ἐντολὴ σέ ἄνδρα, ποὺ ἦταν ἐνδεδυμένος χιτῶνα «ποδήρη καὶ ζώνην σαπφείρου ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ», ὅπου κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα (Ὁ) ἀναφέρεται : «Δίελθε μέσην Ἱερουσαλὴμ καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων καὶ τῶν

³⁹ Τίμαιος 36 β.

⁴⁰ Ἰουστίνου Δ' , Ἀπολογία LX, 5, ΒΕΠ, Γ' , σ. 193.

⁴¹ Ἀποκαλύψεως ζ' 4.

⁴² Ἀποκαλύψεως θ' 4.

κατοδυνωμένων...».⁴³ Μέ τήν λέξη «σημεῖον» ἀποδίδουν οἱ Ἑβδομήκοντα (Ὁ) τὸ ἐβραϊκὸν ταϋ (T), πού συμφωνεῖ ἐδῶ καὶ μέ τήν μετάφραση τοῦ Συμμάχου. Ἡ Vulgata (λατινικὴ Βίβλος) δὲν ἀπέδωσε λατινιστὶ τὴν ἐβραϊκὴ λέξη, καὶ ἀρκέσθηκε νὰ μεταγράψει ἀπλῶς αὐτὴ ὡς «ταϋ». Ἡ γαλλικὴ μετάφραση τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ γνωστὴ ὡς Bible de Jérusalem, ἀποδίδει ἐδῶ τὸ ταϋ τοῦ ἐβραϊκοῦ ἀλφαβήτου, μέ τήν γαλλικὴ λέξη croix (=σταυρός). Αὐτό πράττει καὶ στὸν στίχο 6 τοῦ ἰδίου κεφαλαίου τοῦ Ἱερεμίου, ὅπου καὶ πάλιν μέ τήν ἐλληνικὴ λέξη «σημεῖον» ἀποδίδουν οἱ Ἑβδομήκοντα (Ὁ) τὸ ἐβραϊκὸν ταϋ. Πέραν αὐτοῦ ὑπομιμνήσκεται στίς ὑποσημειώσεις ὅτι τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ ἐβραϊκοῦ ἀλφαβήτου ἐγράφετο κατὰ τὴν ἀρχαία γραφὴ ἀπαράλλακτως ὡς σχῆμα σταυροῦ. Πρόκειται περὶ τοῦ «σημεῖου» ἢ τῆς «σφραγίδος», στήν ὁποία ἀναφέρεται ἡ Ἀποκάλυψη, μέ μία διαφορὰ. Ἐκεῖ τὸ ταϋ, «δηλαδή ἡ ὁμοία πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ σφραγίς ἐπὶ τῶν μετώπων», ἦταν τὸ «σημεῖον» τοῦ Ἰαβέ, ἐδῶ τὸ ἀντίστοιχον ἐπὶ τῶν μετώπων σφράγισμα, ὡς «ταϋ» δηλαδή ὡς † ἢ καὶ X, εἶναι τὸ σημεῖο τῆς παρουσίας τοῦ «ἀρνίου», αὐτοῦ δηλαδή τοῦ Χριστοῦ.⁴⁴

«Ἡ σφράγισις τῶν πιστῶν ... ὑπενθυμίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ παλαιὸν ἀνατολικὸν ἔθιμον τοῦ ἐγχαράσσειν ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδιοκτήτου ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν δούλων καὶ ζώων εἰς ἔνδειξιν κυριαρχίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ σημεῖον τοῦ ἐξολοθρευτοῦ ἀγγέλου κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἐξόδου τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Αἰγύπτου» σέ συνδιασμό πρὸς τὸ προμνημονευθὲν (θ' 4) χωρίο τοῦ Ἱεζεκιήλ.⁴⁵

⁴³ Ἱεζεκιήλ θ' 4.

⁴⁴ Πρβλ. Z. Danielou, La Theologie du Judeo -Christianisme, I, Paris 1958, σ. 206).

⁴⁵ Π. Μπρατσιώτου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, Ἀθῆναι 1950, σ. 145).

Ἀπὸ τῆς ἀνευρέσεως τῶν χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, τὸ πρόβλημα τῆς «σφραγίδος», κατὰ τὰ ἀνωτέρω, λαμβάνει καὶ νέα μορφή. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως στὸν Z. L., ὁ ὁποῖος σημεῖον Χ, ποὺ εἶναι γραμμένο πάνω στό Ἀ τῶν χειρογράφων τοῦ Κουμράν τοῦ Ἡσαΐου,⁴⁶ θεωρεῖ ὡς ἓνα τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς του περὶ ἰουδαιο-χριστιανικῆς προελεύσεως τῶν χειρογράφων.⁴⁷

Πέρα τοῦ προβλήματος τῆς ἰουδαιο-χριστιανικῆς προελεύσεως τῶν χειρογράφων ἴσταται ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Χ, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ ταυτισθεῖ πρὸς τὸ «ταῦ», τὸ ὁποῖο ἐτίθετο ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ ἀπὸ τό ὁποῖο, ὡς σταυρός (†) ἢ ὡς σχήματος χί (Χ), θὰ ἔφεραν στό μέτωπό τους οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Ἀρνίου. Πρόκειται, ἐπομένως περὶ τῆς ἀρχαιότερης μαρτυρίας τῆς χρήσεως τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τούς ἀφωσιωμένους στοῦ «ἀρνίον, ὃπερ ὡς ποιμὴν «ποιμαίνει αὐτοὺς καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζωῆς πηγᾶς ὑδάτων, καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν».⁴⁸

Περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ σταυροῦ.

Κατὰ τούς τρεῖς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες δύο σύμβολα, ἀπέβησαν τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀξιόλογα γιὰ τοὺς χριστιανούς. Πρόκειται περὶ τῆς ἀγκύρας καὶ τοῦ σταυροῦ. Ὡς πρὸς τὸν σταυρό, εἰδικῶς, ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη προσέφερε ἀρκετὰ στοιχεῖα, διαφωτιστικὰ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπικρατήσεώς του. Πρόκειται γιὰ κάποια συμβολικὴ ἔκφραση, οἱ ἀρχές τῆς ὁποίας ἀναζητοῦνται στὴν πρὸ τοῦ ἔτους 79 μ.Χ. ἐποχή, μέ δεδομένο ὅτι ἡ ἔκφρασις ποὺ θὰ ἀναφέρουμε πιό κάτω βρέθηκε καὶ στὴν

⁴⁶ Βλ. 1 QI sa

⁴⁷ The Dead Sea Scrolls -Documents of the Jewish Cristian Sect of Ebionites, ἐν Journ. of Zewish Stud., 2 [1951] σ. 67-99. Πρβλ. αὐτόθι, σ. 53-55 καὶ 115-154. Τοῦ αὐτοῦ The Teaching of the Pre-Pauline Church in the Dead Sea Scrolls, ἐν ᾧ ἀν., 3 [1952], σ. 132 - 134, μάλιστα δὲ σ. 128).

⁴⁸ Ἀποκαλύψεως ζ' , 17.

Πομπηΐα, καί εἶναι προγενέστερη τῆς καταστροφῆς τῆς πόλης ἀπὸ τὴν λάβα τοῦ Βεζουβίου. Πρόκειται ἐδῶ περὶ τοῦ λεγομένου μαγικοῦ τετραγώνου, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦν οἱ λέξεις : SATOR (σάτορ), AREPO (ἀρέπο), TENET (τένετ), OPERA (όπερα), ROTAS (ρότας).

Πολὺ ἀπασχόλησε τοὺς οἰδικοὺς ἡ σημοσία τῆς μαγικῆς αὐτῆς συσχετίσεως τῶν λέξεων. Ἑρμηνευτικά παρέχει δυσχέρειες ἡ λέξις AREPO (ἀρέπο), τὴν ὁποία συσχετίζουν μερικοὶ μὲ τὴν κελτική λέξη arepennis (αρεπένις) πού σημαίνει arpent (άρπεντ) καὶ δηλώνει τὸ ἄροτρο.

Ἡ πρώτη τῶν ὡς ἄνω λέξεων, ἡ SATOR, συσχετίζεται μὲ τὴν ἐλληνικὴ λέξη Σωτήρ. Ἡ τρίτη λέξη, ἡ TENET (τένετ) ἀναγινώσκεται καρκινικῶς. Σημειώνουμε ὅτι καὶ ὁλόκληρο τὸ σύμπλεγμα τῶν λέξεων ἀναγινώσκεται ὁμοια γραφόμενο καὶ ἀντιστρόφως, δηλαδή διαβάζεται ἀρχῆς γνεομένης ἀπὸ δεξιά ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀριστερά. Συνηθέστατη εἶναι ἡ ἀναγραφή τῶν καταχωρημένων λέξεων σέ τετράγωνο σχηματισμό, τόσο στὴν Πομπηΐα, ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ. Τὸ μαγικὸ τετράγωνο, ὅπως ὀνομάζεται, δημιουργεῖ μὲ τὴν λέξη TENET (τένετ) σταυρό, τοῦ ὁποίου καὶ τὰ τέσσαρα ἄκρα τελειώνουν ταῦ (T), καὶ δημιουργοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστότερα σχήματα τοῦ Σταυροῦ.

S A **T** O R

A R **E** P O

T E N E T

O P **E** R A

R O **T** A S

Ὁ J. Carcopino ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορία τοῦ μαγικοῦ τετραγώνου καὶ ἐρμήνευσε ὡς ἐξῆς τὸ περιεχόμενο του «ὁ σπείρων μετ' ἀρότρου κρατεῖ

μετὰ προσοχῆς τοὺς τροχοὺς του».⁴⁹ Παλαιότερα πληροφορήσε ὁ ἴδιος συγγραφέας, ὅτι σέ ναοὺς στήν Καππαδοκία, δίδονται στοὺς ποιμένες κατὰ τίς εἰκονίσαις τῆς Γεννήσεως ὀνόματα πού λαμβάνονταν ἀπὸ τίς λέξεις, πού ἀπαρτίζουν τὸ μαγικὸ τετράγωνο.

Χειρόγραφο τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ἐμφανίζει πρωτοτυπία καταχωρίζοντας τὸ μαγικὸ τετράγωνο, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δίνει τίς λατινικὲς λέξεις μέ ἑλληνικά γράμματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐρμηνεύει αὐτές ὅπως κατωτέρω:

σ ἄ **τ** ο ρ ὁ σπείρων

ἀ ρ **έ** π ο ἄροτρον,

τ έ ν ε τ κρατεῖ

ὁ π **ε** ρ α ἔργα

ρ ὀ **τ** α ς τροχοὺς

Ἐρευνητές παρατήρησαν ὅτι τὰ 25 γράμματα τοῦ μαγικοῦ τετραγώνου ἐπιτρέπουν ὅπως μέ αὐτά καί μέ βάση τὸ Ν, γραφοῦν δύο φορές σέ σχῆμα σταυροῦ οἱ δύο πρῶτες λέξεις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, τὸ Πάτερ Ἡμῶν, (λατινιστὶ Pater noster, πάτερ νόστερ). Αὐτό θὰ σήμαινε ὅτι πρὸ τοῦ 79 μ.Χ. ἡ Κυριακὴ προσευχὴ ἦταν γνωστὴ στήν ἰταλικὴ χερσόνησο, κατὰ λατινικὴ μετάφραση. Γιὰ τὴν σταυροειδῆ γραφὴ τῶν δύο Pater Noster ἀρκοῦν τὰ 21 ἀπὸ τὰ 25 γράμματα, ὑπολειπομένων δύο α καὶ δύο ο δηλαδή δύο τοῦ ἑλληνικοῦ ΑΩ. Σύμφωνα μέ αὐτά τὸ σταυροειδῶς σχηματιζόμενο Πάτερ Ἡμῶν μετὰ τοῦ συμβολισμοῦ ἄλφα ὦμέγα, γράφεται ὡς ἀκολούθως:

A

I

⁴⁹ Βλ. Etudes d'histoire chrétienne: Le Christianisme secret du carré magique, Paris 1953, σ. 66.

P
 A
 T
 E
 A-P A T E R N O S T E R-O
 O
 S
 T
 E
 R
 I
 O⁵⁰

Ἐκτὸς τῆς λέξεως TENET πού σταυροειδῶς καὶ καρκινικῶς γραφόμενη
 μὲ βάσιν τὸ N δίδει σταυρὸν πού τελειώνει σέ τέσσαρα ταῦ (T), κατὰ τὸ
 μαγικὸ τετράγωνο πού τυγχάνει προγενέστερο τοῦ ἔτους 79 μ.Χ. καὶ ἡ λέξη
 ἄροτρον συσχετίζεται ἀμέσως μέ τόν σταυρό. Ὁ συσχετισμὸς αὐτός εἶναι
 παλαιότατος, προερχόμενος ἀπὸ τοῦ β' ἡμισυ τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνα, καὶ
 συγκεκριμένα ἀπὸ τόν Εἰρηναῖο⁵¹. Ὁ Εἰρηναῖος κατὰ τὸ κείμενο λατινιστὶ
 διασωθείσης περικοπῆς, λέγει ὅτι ὁ Κύριος «*διὰ τῶν ἡλῶν τοῦ σταυροῦ*
ἐκαθάρισε τὴν ἀγρίαν γῆν». Ἡ ὅλη περικοπή, κατὰ τὴν ὁποία ὁ λόγος περὶ τῆς
 ἀποστολῆς τοῦ νέου Ἀδάμ, θὰ μπορούσε, σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση, νὰ ἔχει ὡς
 ἐξῆς: «Ὁ ἐνώσας τὰ πρῶτα καὶ τὰ ἔσχατα εἶναι ὁ κύριος αὐτῶν καὶ ἐκείνων ὅστις

⁵⁰ Πρβλ. F. Grossen, Ein neuer Vorschlag zur Deutung der Sator Formel, ἐν Archiv
 fur Wissenschaft, 1926, σ. 165-169.

⁵¹ Κατὰ αἰρέσεων, PG 7, 1086.

ἐφανερώσεν ἐν τέλει τὸ ἄροτρον, τὸ ξύλον ἠνωμένον μετὰ τοῦ σιδήρου καὶ οὕτως ἠροτρίασε τὴν γῆν... καὶ σχήματι ἥλοις συμπεπληγμένος ἐκαθάρισε τὴν ἀγρίαν γῆν».⁵² Τὴν σύζευξη τοῦ ξύλου μετὰ τοῦ σιδήρου ἀνευρίσκει ὁ Εἰρηναῖος καὶ εἰς τὸ Δ' Βασιλειῶν στίχ. 6. Καταχωρίζοντας τὸ σχετικὸ χωρίο προσθέτει ὅτι τὸ σέ αὐτὸ ἀναφερόμενο γεγονὸς τῆς συσχετίσεως τοῦ ξύλου μετὰ τοῦ σιδήρου «ἦν σημεῖον ἀναγωγῆς ψυχῶν διὰ ξύλου, ἐφ' οὗ πέπονθεν ὁ ψυχὰς ἀνάγειν δυνάμενος, ἀκολουθούσας ἀνόδῳ τῇ ἑαυτοῦ... Ὡς γὰρ τὸ κουφότατον ξύλον ὑποβρύχιον γέγονεν, ὁ δὲ βαρύτατος ἐπεπόλασε σίδηρος· οὕτω τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνώσει... τὸ βαρὺ καὶ γεῶδες ὑπὸ τῆς θείας φύσεως εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη μετὰ τὴν ἀνάστασιν».⁵³ Τὸν συσχετισμὸ τοῦ σταυροῦ μετὰ τοῦ ἀρότρου φαίνεται ὅτι προϋποθέτει ὁ Ἰουστῖνος, ἀναφερόμενος στὴν προφητεία τοῦ Ἡσαΐου, κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἄνθρωποι «συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα» κ.λπ.⁵⁴ Μὲ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ.⁵⁵ Τὰ στοιχεῖα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν Ἰουστῖνο πείθουν περὶ τοῦ συσχετισμοῦ τοῦ σταυροῦ μετὰ τοῦ ἀρότρου, πολὺ πρὸ τῶν μέσων τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνα. Αἰῶνες ἀργότερα, ἔργον ψευδοχρυσοστόμειον θὰ δηλώσει: «Ἄροτρον ὁ σταυρὸς».⁵⁶ Ἑβραϊκὴ ἐπιγραφή στὴν Πομπηΐα ποὺ βρέθηκε μεταγενέστερα τῆς καταστροφῆς τῆς πόλεως καὶ χρονολογουμένη τὸ 134 μ.Χ. φέρει δύο χαράγματα εἰς σχῆμα Χ, τὰ ὁποῖα ἀναμφιβόλως τυγχάνουν δηλωτικὰ τοῦ σταυροῦ. Περισσότερα χαράγματα σταυροῦ ἀνευρίσκονται στίς κατακόμβες τῆς Ρώμης χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Β' ἢ τῆς ἀρχῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος. Ἀπὸ

⁵² PG 7, 1086.

⁵³ Εἰρηναίου, Ἀποσπάσματα, 27, PG 1244. Πρβλ. Ἰουστίνου, Διάλογος 86,6. B.E.P., Γ', 291.

⁵⁴ Ἡσαΐου β' 3,4.

⁵⁵ Ἀπολογία Α' 39, 1-2. B.E.P., Γ', 181. Πρβλ. Διάλογος 110,3. B.E.P., Γ', 320.

⁵⁶ PG 61, 773.

τήν εποχή τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐξῆς ἔχουμε ὀριστική ἐπικράτηση τοῦ σταυροῦ. Στήν Ρώμη καί εἰδικά στόν Παλατῖνον, βρέθηκε σκαρίφημα πού παριστᾷ ἄνθρωπο, μέ κεφαλὴν ὄνου, ἐσταυρωμένον. Κοντά τοῦ ὀνοκεφάλου ἐσταυρωμένου ὑπάρχει χαραγμένο καὶ ἕτερο πρόσωπον. Μαζί μέ ὅλο τό σχῆμα ἔχει χαραχθεῖ ἐπιγραφή πού ἀναφέρει: «Ἀλεξάμενος σέβεται Θεόν». Ὁ Ἀλεξάμενος αὐτός ἦταν πιθανῶς στρατιώτης, τὸν ὁποῖο εἰρωνεύοντο οἱ συνάδελφοί του, ἐπειδὴ ἦταν χριστιανὸς καὶ σέβατον τὸν ἐσταυρωμένο. Στήν ἐπιγραφή πού βρέθηκε στό Παλατῖνο σέ παρακείμενο τοῦ προηγουμένου χώρου, διαβάζουμε: «Ἀλεξάμενος *Fidelis*». Πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου, πιστοῦ στήν χριστιανικὴ θρησκεία, προσώπου, γιὰ τό ὁποῖο ἴσως θὰ εἶχε ἀκούσει νὰ τὸν εἰρωνεύονται μέ ἐκφράσεις, πού περιεῖχαν τὴν λέξη ὀνοκέφαλος.

Κάτι ἀντίστοιχο πρὸς αὐτά πού συνέβαιναν στό Παλατῖνο «φαίνεται νὰ ἴσχυαν στήν Καρχηδόνα, ὅπου χριστιανοὶ ὀνομάζονταν *arinarii*.⁵⁷ Ὁ Τερτυλλιανὸς⁵⁸ πληροφορεῖ ὅτι εἶδε κάποιο Ἰουδαῖο ἀποστάτη, περιφερόμενο στὶς ὁδοὺς τῆς Καρχηδόνας καὶ εἰρωνευόμενον τοὺς χριστιανούς μέ γελοιογραφία πού παρίστανε Θεὸ μέ πόδια κεράτινα, μέ αὐτιά ὄνου κ.λπ. Στήν παράσταση ἀναγραφόταν : «*Deus Christianorum ononkoettes*» (δηλ. ὁ θεὸς τῶν χριστιανῶν ὀνοκοίτης). Ἡ πληροφορία αὕτη κατοχυρώνει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἄποψη, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ὀνοκέφαλος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Παλατίνου (ἁ ἡμισυ Ἰ αἰῶνος) ἀφορᾷ σέ ἐμπαιγμὸ χριστιανοῦ καὶ μαρτυρεῖ τὴν γνώση τοῦ συμβόλου τοῦ σταυροῦ, ὡς ἐμβλήματος τῶν χριστιανῶν στὰ εὐρύτερα καὶ στὰ μὴ χριστιανικά στρώματα.

⁵⁷ Πρβλ. Τερτυλλιανοῦ, *Adv. Nation*, PI, 1, 651.

⁵⁸ Αὐτόθι.

Στά ἄσματα τῶν Σιβυλλῶν⁵⁹ ὑπάρχει καὶ ἓνα ὕμνος ποῦ ἀνάγεται στοὺς περὶ τὸ ἔτος 160 μ.Χ. χρόνους, ποῦ εἶναι γραμμένος κατ' ἀκροστιχίδα. Ἡ ἀκροστιχίδα αὕτη ἔχειὼς ἐξῆς: ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ ΣΤΑΥΡΟΣ. Ἐχομεν λοιπόν, συσχέτιση τοῦ Θεοῦ τῶν χριστιανῶν, τοῦ Ἰησοῦ, μετὰ τοῦ σταυροῦ. Ἡ συσχέτιση αὕτη εἶναι προγενεστέρα τοῦ σκαριφήματος τοῦ Παλατίνου. Εἶναι μικρότερης ἐκείνου σημασίας, ἐπειδὴ ὁ σταυρὸς ἀναφέρεται ὡς λέξη ἐδῶ, ἐνῶ ἐκεῖ χαράσσεται τὸ σχῆμα του. Τὸ νέο τῆς ἀκροστιχίδος εἶναι ὅτι οἱ πέντε πρῶτες λέξεις αὐτῆς Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ δίνουν μέ τὰ ἀρχικά τους γράμματα τὴν λέξη ΙΧΘΥΣ, ἡ ὁποία νωρὶς χρησιμοποιήθηκε πρὸς δήλωση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ὅπως εἶναι γνωστὸ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ Ἰχθύος ἦταν δηλωτικὸ τοῦ Ἰησοῦ. Στὴν ἀκροστιχίδα ὁμως ὑπάρχει καὶ ἡ λέξη σταυρός. Συνδέονται ἔτσι τὰ σύμβολα ἰχθύς καὶ σταυρός. Τὴν σύνθεσιν αὕτη ἐπιμαρτυροῦν τὰ δεδομένα ἀπὸ τὶς κατακόμβες τῆς Ρώμης, κατὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουμε μόνο χαράξεις σταυρῶν ἀλλὰ καὶ ἰχθύων.

Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα μὲ τεταμένα πρὸς τὰ πλάγια τὰ χέρια δίνει «τύπον σταυροῦ».⁶⁰ Ἀνεφέραμε ἤδη ὅτι ὁ Μωϋσῆς, ἔχοντας τεταμένα τὰ χέρια του πρὸς τὰ πλάγια, προετύπωνε τὸν σταυρό. Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα διαφέρει, κατὰ τὸν Ἰουστῖνο, ἀπὸ αὐτὸ τῶν ἀλόγων ζώων, διότι μόνο αὐτὸ μὲ τεταμένα τὰ χέρια «οὐδὲν ἄλλο δείκνυσιν ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ».⁶¹

⁵⁹ Στὴν ἀρχαιότητα μέ τὴ λέξη Σίβυλλα χαρακτηρίζοταν ἡ ὁποιαδήποτε γυναῖκα μέ μαντικὴ ἱκανότητα ποῦ προφήτευε αὐθόρμητα (χωρὶς νὰ ἐρωτηθεῖ), ὅταν περιερχόταν σέ ἔκσταση μελλοντικά συμβάντα (συνήθως δυσάρεστα ἢ φοβερά). Αὐτὸ συνέβαινε, ὅπως πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, γιατί δεχόταν τὴν ἐπίσκεψιν ἐνός θεϊκοῦ πνεύματος.

⁶⁰ Βαρνάβα, Ἐπιστολὴ XII, 2, PG 2, 752.

⁶¹ Ἀπολογία Α' 55, 4. Β.Ε.Π., Γ', σ. 191. Πρβλ. Διάλογος 90, 4 καὶ 91,3, Β.Ε.Π., Β', 294 καὶ 295.

Δεόμενα πρόσωπα με άνοικτές τίς άγκάλας παρίστανται στίς κατακόμβες. Ἡ στάση αὐτή δέν μαρτυρεῖ μόνο θέση προσευχῆς, ἀλλά κατὰ πᾶσα πιθανότητα καί συμβολισμό τοῦ σταυροῦ. Ἔτσι ἀπό ἐκεῖ ἔχουμε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ μαρτυρούμενο ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Α΄ μ.Χ. αἰῶνα ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β΄ .

Ἀναζητώντας στοιχεῖα πού μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ συμβόλου τοῦ σταυροῦ, ἀπὸ τοῦ Α΄ ἢ τοῦ Β΄ μ.Χ. αἰῶνα, θεωροῦμε σκόπιμο νά ἀναφερθοῦμε στὴν διαγραφὴ τοῦ σχήματος τοῦ σταυροῦ μέ κίνηση τοῦ χεριοῦ. Ἔτσι τὸ σχηματιζόμενο σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἦταν παλαιότατο, μαρτυρούμενο πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Β΄ αἰῶνος ὅτι ἡ συνήθεια αὐτή ἦταν διαδεδομένη ἤδη ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεύτερης ἑκατονταετηρίδας μαρτυροῦν οἱ Ἀπόκρυφες Πράξεις Ἰωάννου.⁶² Ἐπίσης ὁ Τερτυλλιανός, ὁ Κυπριανός καὶ ὁ Λακτάντιος, καί ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὁ Ὠριγένης, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, τὰ Ψευδοκλημένεια καὶ πολλὰ ἄλλα ἀπὸ τὰ Ἀπόκρυφα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης.⁶³ Τὸ σημεῖοντοῦ σταυροῦ φαίνεται ὅτι σχηματίζοντας μέ κίνηση τῶν δακτύλων τοῦ χεριοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου.⁶⁴ Λαμβάνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ Τερτυλλιανοῦ, μποροῦμε νά ὑποστηρίξουμε τὴν ἄποψη, ὅτι τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἦταν ἀπανταχοῦ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας διαδεδομένο.

Ἡ συνήθεια αὐτή, ἡ «σφραγίς», ἂν καὶ μαρτυρεῖται, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Β΄ αἰῶνα, ἐν τούτοις βυθίζει τίς ἀφανεῖς ρίζες τῆς προελεύσεώς της στὸν χῶρο τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, καὶ συνδέεται μέ τὴν σφραγίδα τῆς Ἀποκαλύψεως, μέ τὴν σφραγίδα μέ τὸ ἑβραϊκό ταῦ (T). Αὐτὸ διαγράφονταν

⁶² Περί τὸ 150 - 180 μ.Χ.

⁶³ Μ. Σιώτου, Ὁ σταυρὸς ὡς σφραγίς τῶν χριστιανῶν, Θεσσαλονίκη 1951, σ. 3.

⁶⁴ Ὠριγένους, PG 13, 801. Τερτυλλιανοῦ, PL, 2, 381.

μέ κίνηση ἐνὸς δακτύλου, ὅπως μαρτυρεῖ πολὺ μεταγενέστερα ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος.⁶⁵

Πλήρως ἐπικράτησε τὸ σύμβολο καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐξῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐπικρατεῖ καὶ τὸ μονόγραμμα, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Χ καὶ τοῦ Ρ, τὸ ὁποῖο δὲν φαίνεται νὰ ἦταν προηγουμένως γνωστὸ. Ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτους 325, τὸ ἴδιο μονόγραμμα τίθεται καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων.⁶⁶

Ὁ σταυρὸς ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς.

Γνωστὰ τυγχάνουν τὰ περὶ τοῦ ὁράματος τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τὸ ἔτος 312. «Τὸ ὄραμα τοῦτο ὑπαινίσσονται εἷς πανηγυρικὸς τοῦ ἔτους 313⁶⁷ καὶ ἄλλος τοῦ 321.⁶⁸ Τὸ ἀφηγοῦνται ὁ Λακτάντιος⁶⁹, ὁ Εὐσέβιος⁷⁰, ὁ Σωκράτης,⁷¹ ὁ Σωζόμενος,⁷² ὁ Φιλοστόργιος,⁷³ ὁ Γελάσιος ὁ Κυζικηνός,⁷⁴ πού διαφέρουν κατὰ τίς λεπτομέρειες.

Ὡς συνέπεια τοῦ ὁράματος θεωρεῖται ἡ κατασκευὴ λαβάρου μὲ τὴν ρῆσιν «τούτῳ νίκα» διότι μαζί μὲ τὸ ὄραμα «καὶ φωνὴ ὤρυξεν». Κατ' αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος θὰ κατέβαλλε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν παρέμβαση τῆς θείας δυνάμεως. Αὐτὸ ἔγινε μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θριάμβο κατὰ τὴν 28ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 312 τῶν δυνάμεων τοῦ Κωνσταντίνου.

⁶⁵ PL, 77, 212.

⁶⁶ Ἱερωνύμου Κοτσώνη, *Τὰ χρονολογικὰ ζητήματα τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν μονογραμμάτων ...*, Ἀθῆναι 1939, σ. 76.

⁶⁷ Kirch Enchirid. n. 363.

⁶⁸ Αὐτόθι n. 292.

⁶⁹ De Mort. Pers. 44.

⁷⁰ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Θ' 9,1-II. Βίος Κωνσταντίνου Α' 27-29.

⁷¹ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' 2, 5- 10.

⁷² Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' 1.

⁷³ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἀπόσπ. 6.

⁷⁴ Ἱστορία τῆς ἐν Νικαίᾳ Συν. Α' , 4, 1.

Πληροφορίες πού παρέχονται από τούς ἐκκλησιαστικούς ιστορικούς Σωκράτη καὶ Σωζόμενο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Θεοδώρητο, Ρουφῖνο καὶ Ἀμβρόσιο μιλοῦν περὶ ἀνευρέσεως ἀπὸ τὸν βασιλομήτορα Ἑλένη, τὸ ἔτος 326, τοῦ τιμίου σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Προηγοῦνται τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν στοιχεῖα πού προέρχονται ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Εὐσεβίου. Σύμφωνα μὲ αὐτές ὁ αὐτοκράτωρας Ἀδριανὸς εἶχε οἰκοδομήσει στὸν τάφο τοῦ Ἰησοῦ ναὸ εἰδωλολατρικό, πρὸς τιμὴ τῆς Ἀφροδίτης. Αὐτόν κατεδάφισε ἡ Ἁγία Ἑλένη καὶ ἀπὸ αὐτόν βρῆκε, ὅπως ἐπιμένει ἡ παράδοση, τρεῖς σταυρούς. Ὁ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἀνεγνωρίσθηκε, κατόπιν θαύματος, ὡς ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου μας. Τὴν ἐπομένη, δηλαδή τὴν 14η Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 335, ἔγινε ἡ ὕψωση τοῦ τιμίου σταυροῦ. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες, ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ὕψωνε γιὰ δεύτερη τὴν ὥρα τὸν τίμιον σταυρό, τὸν ὁποῖον ἐπανεφέρε στὰ χέρια τῶν ὀρθοδόξων, μετὰ ἀπὸ ἀπαγωγὴ καὶ κατοχὴ 14 ἐτῶν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς Πέρσες. Μὲ τὴν δεύτερη αὐτὴ ὕψωση συνδέεται ὁ ὕμνος:

Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου
καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου,
νίκας τοῖς βασιλεῦσι
κατὰ βαρβάρων δωρούμενος
καὶ τὸ σὸν φυλάττων
διὰ τοῦ σταυροῦ σου πολίτευμα.

Ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τοῦ συμβόλου τοῦ σταυροῦ καὶ ἐξῆς πολλὰ ἀρχαῖα σχήματα σταυροῦ οἰκειοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, πού θεωροῦνται ὡς καθαρῶς χριστιανικά, ἀγνοομένου κάθε φορά τοῦ προχριστιανικοῦ τῆς προσελεύσεώς τους. Ἔτσι π.χ. ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ἔχουμε σύμπλεγμα τῶν γραμμάτων Ι καὶ Χ, τὰ ὁποῖα τυγχάνουν τὰ ἀρχικά

τῆς ὀνομασίας Ἰησοῦς Χριστός. Ἄλλο ἐάν καί ἀπαντᾷ στὸν χῶρο τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς διότι ἀποτελεῖ τὴν σύνθεσιν τῶν σταυρῶν † καὶ Χ. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τὸν ἀγκυλωτὸν σταυρόν, τὴν σβάστικαν, ἢ ὁποῖα ἀπαντᾷ καὶ σέ χριστιανικὰ μνημεῖα ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν κατακομβῶν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Β' μ. Χ. αἰῶνος. Βασικὰ εἶδη σταυρῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ προχριστιανικῶς ἦταν γνωστοί, συμπλέκονται καὶ ἀρμονικῶς συζεύγνυνται, προκειμένου νὰ συμβάλουν σέ γεωμετρικὲς διακοσμήσεις ναῶν. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τυγχάνει τὸ προερχόμενο σύμπλεγμα ἀπὸ τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Σημειώνεται πλεον τῶν ἀνωτέρω καὶ τὸ γεγονός, κατὰ τὸ ὁποῖο πτηνὰ εἰκονιζόμενα ἐπὶ χριστιανικῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν φέρουν μερικές φορές στὸ ράμφος τοὺς αἰγυπτιακὸν σταυροῦ. Ἡ ὀριστικὴ ἐπικράτηση τοῦ συμβόλου τοῦ σταυροῦ ἔδωσε ἀφορμὲς ὅπως γράφονται σταυροειδῶς, εἴτε κατὰ τὸν γνωστὸ τρόπο τῆς λατινικῆς λέξεως TENET, εἴτε βάσει τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων τεσσάρων λέξεων οἱ ὁποῖες ἔχουν τὸ ἴδιο ὅλες ἀρχικὸ γράμμα. Γιὰ τὴν τελευταία αὕτῃ περίπτωση, σημειώνουμε ὅτι ὡς πρὸς τὸ γράμμα Ε εἰδικά, τοῦτο συνδυάσθηκε καὶ μὲ παράστασ σταυροῦ, τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ὁποῖου περατοῦνται σέ Ε. Γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν τεσσάρων Ε (=Ε, Ε, Ε, Ε) διάφορες δόθηκαν ἐρμηνεῖες, πού συσχετίζονται ὅλες μὲ τὴν εὕρεση τοῦ τιμίου σταυροῦ ἀπὸ τὴν Ἀγία Ἑλένη. Ἡ παράστασις αὕτῃ σύμφωνα μὲ ἐρευνητὲς σημαίνει: Ἑλένη εὔρεν εὕρημα ἐλέους. Ἡ ἴδια παράστασις σύμφωνα μὲ ἄλλους δηλώνει: Ἑλένης εὕρεσις Ἑβραίων ἔλεγχος. Χειρόγραφον τοῦ ΙΒ' αἰῶνα μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς μία νέα λύσις στίς προτεινόμενες ὑποθέσεις. Κατ' αὐτὸ τὸ σύμπλεγμα ΕΕΕΕ σημαίνει: Ἑλένη

ἐδόθη εὔρεμα ἐκ Θεοῦ Κατ' ἀντίστοιχο πρὸς τὸν ἀνωτέρω σταυροειδῆ τρόπον μποροῦν νὰ γραφοῦν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ κατωτέρω συμπλέγματα:
ΘΘΘΘ: Θεοῦ θέα θεῖον θαῦμα.

XXXX: Χριστὸς χριστιανοῖς χαρίζεται χάριν.

PPPP: Ρητῶς ρήτορες ρητορεύουσι ρῆμα.

Παραθέτουμε καί τό εἰκονιζόμενο σύμπλεγμα πού προέρχεται ἀπό τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

IS XS

NI KA

ΘΘ ΘΘ

ΑΠMS TKΠΓ

Σ' αὐτό τά τέσσερα Θ δηλώνουν Θεοῦ θέα θεῖον θαῦμα. Ἐπίσης τό Ἰησοῦς Χριστὸς Νικᾷ εἶναι γνωστό. Τό ΑΠMS TKΠΓ σημαίνει Ἀρχὴ Πίστεως, Μωσαϊκὸς Σταυρὸς, τὸ δὲ TKΠΓ δηλώνει : Τόπος Κρανίου Παράδεισος Γέγονεν.

Ὁ σταυρὸς καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολή.

Ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου πολλές φορές ἐνέπνευσε τοὺς Πατέρας τῆς Ἀνατολῆς, τῆς ὑμνολογίας τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, τὴν λαϊκὴ εὐσέβεια καὶ τὴν ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Στὴν ἐλληνικὴ σειρὰ τοῦ Migne καταχωρίζονται πολλοὶ λόγοι μὲ θέμα τὸν σταυρό. Στούς λόγους αὐτοὺς προστίθενται καὶ ἱστορικὲς πληροφορίες ὅπως καὶ μεγάλο πλῆθος ἀμέσων ἢ ἐμμέσων ἀναφορῶν στὸ αὐτὸ θέμα, κατὰ τὴν πραγματεύουσιν ἄλλων ζητημάτων.

Ὁ Χρυσόστομος περὶ σταυροῦ.

Μέ τό ὄνομα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καί ἐξ ἀφορμῆς τοῦ σταυροῦ καί τοῦ πάθους φέρονται στήν PG τοῦ Migne οἱ κατωτέρω δεκατέσσαρες λόγοι. Παραπέμπουμε σ' αὐτούς καί κατὰ τήν ἔκδοσιν τῶν Opera Omnia τοῦ Montfaucon

α. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου καί εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ.⁷⁵

β. Εἰς τὸν σταυρὸν καί εἰς τὸν ληστήν καί περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καί περὶ τοῦ συνεχῶς εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν.⁷⁶

γ. Εἰς τὸν σταυρόν. Ἐλέχθη εἰς τὴν ἀγίαν καί μεγάλην Παρασκευήν· καί εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ληστοῦ, καί ὅτι χρει ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν.⁷⁷

δ. Τῇ ἀγίᾳ καί μεγάλῃ Παρασκευῇ⁷⁸

ε. Εἰς τὸν τίμιον καί ζωοποιὸν σταυρόν, καί περὶ τῆς τῶν πρώτων ἀνθρώπων παραβάσεως.⁷⁹

στ. Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καί ζωοποιοῦ σταυροῦ, τῇ μέσῃ ἐβδομάδι τῶν νηστειῶν.⁸⁰

ζ. Περὶ τοῦ μὴ ἐπαισχύνεσθαι ὁμολογεῖν τὸν τίμιον σταυρὸν καί ὡς δι' αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστός, καί δεῖ ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι, καί περὶ ἀρετῆς, καί ὅπως ἐφίεται τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καί περὶ ἐλεημοσύνης.⁸¹

η. Λόγος περὶ τοῦ κατὰ Μωυσέως ὄφους, ὃν ἐσταύρωσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ καί περὶ τῆς θείας Τριάδος.⁸²

⁷⁵ PG 49, 393 -398. Op. Omnia 2, 469 - 475.

⁷⁶ PG 49, 399 - 408. Op. Omnia 2, 476-485.

⁷⁷ PG 49, 407 - 418. Op. Omnia 2, 485 - 497.

⁷⁸ PG 50, 811-816. Πρβλ. Op. Omnia 2, 979 - 984. Πρβλ. PG 96, 589 - 600.

⁷⁹ PG 50, 815 - 820. Op. Omnia 2, 985 - 990.

⁸⁰ PG 52, 835-840, Op. Omnia, 3, 995- 1002.

⁸¹ PG 52, 841 - 844. Op. Omnia, 3, 1002 - 1007.

⁸² PG 56, 499 - 516. Op. Omnia 6, 526-529.

θ. Εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν.⁸³

ι. Εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ.⁸⁴

ια. Εἰς τὸ «Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστίν» κ.λπ.⁸⁵

ιβ. Κατὰ Ἰουδαίων εἰς τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν καὶ εἰς τὸ ὅτι ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα κ.λπ.⁸⁶

ιγ. Εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου ξύλου.⁸⁷

ιδ. Λόγος περὶ τοῦ μὴ ἐπαισχύνεσθαι ὁμολογεῖν τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ ὡς δι' αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Χριστὸς καὶ ὡς δεῖ ἐν αὐτῷ καυχᾶσθαι κ.λπ.⁸⁸

Ἀπὸ τούτων λόγους αὐτοῦς τυγχάνουν αὐθεντικοὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 1, 2, 3 καὶ 11. Ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος κατὰ τὸν πρῶτον τῶν λόγων αὐτῶν λέγει ὅτι ὁ σταυρὸς τυγχάνει «τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ μονογενοῦς δόξα, τὸ τοῦ Πνεύματος ἀγαλλίαμα, ὁ τῶν ἀγγέλων κόσμος, τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀσφάλεια, τὸ καύχημα τοῦ Παύλου».⁸⁹ Ὁμιλώντας μὲ ἀφορμὴ τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ ἔλεγε: «Σήμερον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν σταυρῷ καὶ ἡμεῖς ἐορτὴν ἄγομεν, ἵνα μάθῃς ὅτι ὁ σταυρὸς ἐορτὴ καὶ πανήγυρις πνευματικὴ. Πρῶτον γὰρ ὁ σταυρὸς ὄνομα καταδίκης ἦν, νυνὶ δὲ πρᾶγμα τιμῆς γέγονε».⁹⁰ Θαυμάζει τίς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ρεούσες χάριτες ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, καὶ δικαίως. «Τί γὰρ οὐκ εἰσήγαγεν ὁ σταυρὸς; Τὸν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς λόγον, τὸν περὶ ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὸν περὶ ὑπεροψίας τῶν παρόντων, τὸν περὶ ἐπιθυμίας τῶν

⁸³ PG 59, 675 - 678. Op. Omnia 8, 868 - 873.

⁸⁴ PG 59, 679 - 689. Op. Omnia, 8, 873-877.

⁸⁵ PG 61, 29 - 40. Op. Omnia, 10, 26 - 38.

⁸⁶ PG 61, 793 - 802. Op. Omnia, 10, 1027 - 1039.

⁸⁷ PG 62, 747 - 754. Op. Omnia, 11, 903-912.

⁸⁸ PG 63, 849 - 854. Op. Omnia, 12, 944 - 950.

⁸⁹ Op. Omnia, 2, 472)

⁹⁰ Op. Omnia, 2, 476.

μελλόντων... Ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησεν».⁹¹ Ὁ σταυρὸς κατὰ τινὰ ἀποφθεγματικὴν ῥῆσιν εἶναι γιὰ τοὺς χριστιανοὺς «καύχημα...καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων».⁹² Ὁ σταυρὸς, κατὰ μὴ γνήσιο λόγον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, «σφραγὶς κέκενται ὅτι πάσας τοῦ Θεοῦ τὰς παρακαταθήκας, ὅσας ἂν λάβωμεν,τούτῳ, καθάπερ σημάντρῳ βασιλικῷ καὶ δακτυλίῳ, σφραγίζομεν, καὶ προσελθεῖν οὐκέτι τολμᾷ πονηρὸν».⁹³ Ἄς σημειώσουμε καὶ ὅτι «τοῦτο τὸ ὀρώμενον σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἄγγελοι προσκυνοῦσιν, οὐ διὰ τὸ εἶδος τοῦ ξύλου, ἀλλὰ διὰ τὸν σταυρωθέντα ἐν αὐτῷ ἐκουσίως ἐν σαρκί».⁹⁴ Ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου συσχετίζεται καὶ μέ τὴν παύλειον περὶ παλαιοῦ καὶ νέου Ἀδάμ, διδασκαλία. «Ὁ Ἀδὰμ διὰ τοῦ ξύλου τῆς βρώσεως κατεκρίθη καὶ ὁ νέος Ἀδὰμ... διὰ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ ἡμᾶς ἐνίσχυσεν».⁹⁵ Ἔτσι καθῆκον χριστιανικὸ ἐπιβάλλει σέ ἡμᾶς ὅπως «τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἑαυτοὺς προσπλέξωμεν, σταυρῷ τὰς ἐλπίδας ἀνατιθέμεντες».⁹⁶

Μέ ποιητικὸ πάθος ἀναφέρονται οἱ ιδιότητες τοῦ σταυροῦ,⁹⁷ τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ ὁποίου δίδουν ἀφορμὴ γιὰ ἔξαρση τῆς προσφορᾶς του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν νὰ ἀναζητήσουν τὸ καταφύγιον τῶν «ὑποκάτω τῶν πτερύγων τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Ὁ γὰρ σταυρὸς εἰς τὰ τέσσαρα περατούμενος ἄκρα, σημαίνει ὅτι ὁ σταυρωθεὶς Θεὸς ἔστι διὰ πάντων χωρῶν καὶ πάντα πε-ριλαμβάνων τὰ πέρατα».⁹⁸ «Ἐν τῷ σταυρῷ ἔπαθεν ἀπαθὴς τῇ θεότητι νικήσας τὸν θάνατον. Σταυρὸς κατὰ τῆς ζωῆς πηγνυται, καὶ ζωὴ τῷ κόσμῳ διὰ σταυροῦ εἰς θάνατον ἐπινενόηται, καὶ θάνατος νεκρὸς δι

⁹¹ Op. Omnia, 10, 32.

⁹² Op. Omnia, 12, 946.

⁹³ Op. Omnia, 3, 998.

⁹⁴ Op. Omnia, 11, 904.

⁹⁵ Αὐτόθι.

⁹⁶ Op. Omnia 8, 877.

⁹⁷ Op. Omnia 2, 988.

⁹⁸ Op. Omnia 11, 904.

αὐτοῦ ἀποδέδεικται».⁹⁹ Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ ὀρθόδοξος θεολόγος βρίσκει στὸν σταυρὸ ὄχι μόνον ἀφορμὲς γιὰ λύπη καὶ θρήνους ἀλλὰ καὶ πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ αἰσιοδοξία καὶ χαρά. «Εἰ γὰρ καὶ λυπηρὸς καὶ στυγνὸς ὁ τοῦ Κυρίου σταυρὸς ἀκουόμενος, ἀλλὰ χαρᾶς πλήρης καὶ φαιδρότητος ἔμπλεως, οὐ πάθους, ἀλλ' ἀπαθείας αἷτιος γενόμενος».¹⁰⁰ Ὁ Χρυσόστομος, στὸν λόγο του ὅτι ὁ Χριστὸς Θεὸς,¹⁰¹ πληροφορεῖ περὶ τοῦ σεβασμοῦ στὸ τίμιο ξύλο τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου. «Αὐτὸ τὸ ξύλον.... ἔνθα τὸ ἅγιον ἐτάθη σῶμα καὶ ἀνεσκολοπίσθη, πῶς ἔστι περιμάχητον ἅπασιν; Καὶ μικρόν τι λαμβάνοντες ἐξ ἐκείνου πολλοί, καὶ χρυσῷ κατακλείοντες καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσι τῶν ἑαυτῶν καλλωπιζόμενοι».

Οἱ λοιποὶ Ἕλληνες Πατέρες περὶ σταυροῦ.

Ἐκτὸς τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου πολλοὶ ἄλλοι Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀσχολήθησαν πολλές φορές περὶ τὸν λόγον τοῦ σταυροῦ. Ἔργα ἀναφερόμενα ἀποκλειστικὰ στὸν σταυρὸ εἶναι τὰ κατωτέρω:

α. Εὐσεβίου Καισαρείας, Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, κεφ. κή - λα'.¹⁰²

β. Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, Λόγος εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν σταυρὸν.¹⁰³

γ. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὴν ἁγίαν Πέμπτην καὶ εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα.¹⁰⁴

⁹⁹ Op. Omnia 8, 876.

¹⁰⁰ Αὐτόθι, 874.

¹⁰¹ PG 48, 826.

¹⁰² PG, 20, 944-948.

¹⁰³ PG 28, 185 - 249.

¹⁰⁴ PG 28, 1048 - 1053.

δ. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τῇ ἀγίᾳ Παρασκευῇ.¹⁰⁵

ε. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Ἐπιστολὴ πρὸς Κωνστάντιον τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, περὶ τοῦ ἐν οὐρανοῖς φανέντος σημείου τοῦ σταυροῦ, ἐκ φωτός, ἐν Ἱεροσολύμοις ὁφθέντος.¹⁰⁶

στ. Γρηγορίου (ψευδ.·) Νύσσης, «Χριστὸς Πάσχων».¹⁰⁷

ζ. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Βιβλίον Α΄, Κεφ. δ΄.¹⁰⁸

η. Σωζομένου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Βιβλίον Β, Κεφ. α΄ «Περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῶν ἀγίων ἡλίων».¹⁰⁹

θ. Θεοδωρήτου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Βιβλίον Α΄, κεφ. ζ΄ «Περὶ Ἑλένης τῆς τοῦ βασιλέως (Κωνσταντίνου) μητρὸς καὶ τῆς περὶ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ θείου ναοῦ σπουδῆς»¹¹⁰

ι. Τιμοθέου Ἀντιοχείας (πρεσβυτέρου), Λόγος εἰς τὸν σταυρὸν καὶ εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.¹¹¹

ια. Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, Λόγος εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ εἰς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν.¹¹²

¹⁰⁵ PG 28, 1053 - 1061.

¹⁰⁶ PG 33, 1165 - 1176.

¹⁰⁷ PG 38, 133-338.

¹⁰⁸ PG 67, 40.43. Πρβλ. αὐτόθι κεφ. ιζ΄, Ὡς ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ Ἑλένη, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα παραγενομένη, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ... εὔρε κ.λπ., PG 67, 117 - 121.

¹⁰⁹ PG 67, 929-933. Πρβλ. Βιβλίον Β΄, κεφ. κστ΄, Περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεώ, ὃν ὁ μέγας ἔκτισε Κωνσταντῖνος ἐν Γολγοθᾷ καὶ περὶ τῶν ἐγκαινίων αὐτοῦ, PG 67, 1008 - 1009.

¹¹⁰ PG 82, 357-961. Πρβλ. Βιβλίον Γ΄, κεφ. γ΄ «Ὅποσα καὶ ποῖα κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐπολέμησαν Ἕλληνες παρ’ αὐτοῦ [τοῦ Ἰουλιανοῦ] τὴν ἐξουσίαν λαβόντες, PG 82, 1092 - 1096.

¹¹¹ PG 86, 256 - 267.

¹¹² PG 87, 3301 - 3309.

ιβ. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁμιλία λεχθεῖσα εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου σταυροῦ, τῇ μέσῃ ἐβδομάδι τῆς ἀγίας τεσσαρακοστῆς.¹¹³

ιγ. Ἀλεξάνδρου μοναχοῦ, Λόγος εἰς τὴν εὕρεσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹¹⁴

ιδ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορικὸν ἐγκώμιον περὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹¹⁵

ιε. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (;), Λόγος τῇ ἀγία καὶ μεγάλη Παρασκευῇ.¹¹⁶

ιστ. Ἀνδρέου Κρήτης, Λόγος εἰς τὴν παγκόσμιον Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹¹⁷

ιζ. Τοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος.¹¹⁸

ιη. Γερμανοῦ (;) Κωνσταντινουπόλεως, Λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐν τῷ καιρῷ τῷ μεσονηστήμῳ.¹¹⁹

ιθ. Τοῦ αὐτοῦ (;), Ὁμιλία εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ κατὰ Βογομίλων.¹²⁰

κ. Τοῦ αὐτοῦ (;), Ὁμιλία τῇ τρίτῃ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν καὶ εἰς τὸν ζωοποιὸν σταυρὸν.¹²¹

κα. Πανταλέοντος πρεσβυτέρου, Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹²²

¹¹³ PG 87, 3309 – 3316.

¹¹⁴ PG 87, 4016 – 4076.

¹¹⁵ PG 87, 4077 – 4088.

¹¹⁶ PG 96, 589 – 600. Πρβλ. PG 50, 811 – 816.

¹¹⁷ PG 97, 1017 – 1036.

¹¹⁸ PG 97, 1036 – 1045.

¹¹⁹ PG 98, 221–244.

¹²⁰ PG 140, 621–643.

¹²¹ PG 140, 644–657.

¹²² PG 98, 1265–1269.

κβ. Θεοδώρου Στουδίτου, Λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ἐν τῇ μεσσηστήμῳ.¹²³

κγ. Νικήτα Παφλαγόνος, Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹²⁴

κδ. Λέοντος βασιλέως, φιλοσόφου, Λόγος εἰς τὴν, δι' οὗ τοῦ προγονικοῦ ἀνυψώθημεν πτώματος, σωτηρίου σταυροῦ Ὑψωσιν.¹²⁵

κε. Ἰωάννου Ξιφιλίνου, Λόγος εἰς τὴν τρίτην Κυριακὴν τῶν ἀγίων νηστειῶν καὶ εἰς τὴν τοῦ σταυροῦ προσκύνησιν.¹²⁶

κστ. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ τιμίου σταυροῦ ἐν τῇ μεσσηστήμῳ.¹²⁷

κζ. Θεοφάνους Κεραμέως, Λόγος τῇ Κυριακῇ πρὸ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹²⁸

κη. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὴν Ὑψώσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹²⁹

κθ. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸ «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν». Ἐλέχθη τῇ Κυριακῇ τῆς σταυροπροσκυνήσεως.¹³⁰

λ. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰς τὸ τίμιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πάθος.¹³¹

λα. Μακαρίου Χρυσοκεφάλου, Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ.¹³²

¹²³ PG 99, 692-700.

¹²⁴ PG 105, 28 - 37.

¹²⁵ PG 107, 86 - 96.

¹²⁶ PG 120, 1260 - 1288.

¹²⁷ PG 126, 105 - 129.

¹²⁸ PG 132, 173-184.

¹²⁹ Αὐτόθι, 184 - 204.

¹³⁰ Αὐτόθι, 457 - 469.

¹³¹ Αὐτόθι, 549 - 605.

¹³² PG 150, 173 - 232.

λβ. Ἰωάννου Καλέκα (:), Λόγος εἰς τὴν Κυριακὴν πρὸ τῆς Ὑψώσεως.¹³³

λγ. Τοῦ αὐτοῦ (:), Λόγος εἰς τὴν τρίτην τῶν νηστειῶν Κυριακὴν, ἥτοι τῆς σταυροπροσκυνήσεως.¹³⁴

λδ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία εἰς τὸν τίμιον σταυρόν.¹³⁵

λε. Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως, Λόγος εἰς τὴν Ὑψωσιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ.¹³⁶

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος θαυμάζει τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ σταυροῦ ὁδηγεῖ τοὺς πιστοὺς στὴν σωτηρία καὶ κατατροπώνει τὸ ἔργο τοῦ διαβόλου: «*Ἦ θείας ἀληθῶς σοφίας καὶ μηχανῆς οὐρανίου! Σταυρὸς ἐπήγνυτο καὶ εἰδώλολατρία κατεστρέφετο. Σταυρὸς ἐγείρετο καὶ διαβολικὴ δυναστεία κατεδικάζετο. Σταυρὸς ἐπήγνυτο καὶ Ἰουδαίων ὁ τύφος πρὸς πτῶσιν μεθίστατο...*».¹³⁷ Ὡς ὄπλο χαρακτηρίζουν τὸν σταυρὸ πολλοὶ τῶν Πατέρων. Λέγει π.χ. ἓνας Πατέρας ἀρχίζοντας κάποιον λόγο του: «*Πολλοῖς καὶ διαφοροῖς ὄπλοις ὁ γεγυμνασμένος ὁχυροῦται στρατιώτης, ἡνίκα κατὰ τῆς βαρβαρικῆς φάλαγγος τὴν πολεμικὴν ἐξεγείρει μάχην... Ὁ δὲ πιστὸς καὶ φιλόχριστος ἄνθρωπος, κατόπιν τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως βαίνειν ἐθέλων τῇ ψυχικῇ διαθέσει, μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ στρατιωτικῇ φαρέτρᾳ ἅπαν τὸ τῶν δαιμόνων ἰσχύει καταργῆσαι στίφος... Ἦ τοῦ σταυροῦ παντότροπος ἐνέργεια!*».¹³⁸ Ἄλλος Πατέρας ἀναφερόμενος στὸν σταυρὸ ἀναφωνεῖ: «*Χαίροις, σταυρέ, νικοποιὸν ὄπλον τοῦ μεγάλου βασιλέως!*».¹³⁹

¹³³ PG 150, 253-261.

¹³⁴ PG 150, 264-280.

¹³⁵ PG 151, 124 - 146.

¹³⁶ PG 154, 730 - 729.

¹³⁷ PG 28, 1056.

¹³⁸ PG 86, 256.

¹³⁹ PG 87, 3313.

Ἡ πατερικὴ γλῶσσα μετὰ παλμοῦ, ρυθμοῦ, πάθους καὶ πλούτου νοημάτων ὑμνεῖ τὸν σταυρόν. Οὕτω π.χ. Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὁμιλῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ὑψώσεως, μᾶλλον ψάλλει: «Σταυρός, χριστιανῶν ἐλπίς, ἀπεγνωσμένων σωτήρ, υἱείας δοτήρ, νενεκρωμένων ζωή, εὐσεβείας πρόγραμμα, βλασφημίας φίμωτρον. Σταυρός, ὄπλον κατ' ἐχθρῶν, σκῆπτρον βασιλείας, διάδημα κάλλους, τύπος ἄγραφος, ράβδος δυνάμεως, ἔρεισμα πίστεως, βακτηρία γήρους, ὁδηγὸς τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴς ἀφρόνων, διδάσκαλος νηπίων, ἀμαρτίας ἀναίρεσις, μετανοίας ἔνδειξις, δικαιοσύνης ὑπογραφεύς. Σταυρός, κλίμαξ εἰς οὐρανὸν ἄγουσα, ὁδὸς πρὸς ἀρετὴν ὁδηγοῦσα, ζωῆς πρόξενος, θανάτου λύσις, φθορᾶς ἀλλοτριώσεις, πυρὸς σβεστήριον, πρὸς Θεὸν παρρησία, κλεῖς οὐρανῶν βασιλείας. Σταυρός, φύλαξ ἐν νυκτί, ἐν ἡμέρᾳ πύργος, ἐν σκότει χειραγωγός, ἐν εὐθυμίᾳ χαλινός, ἐν ἀθυμίᾳ ψυχαγωγός, διαλλακτήριος, ἰκέσιος, φίλιος, συνήγορος, προασπιστής, ἐπίκουρος». Συνεχίζει μέ τὸν ἴδιο παλμό ὁ προαναφερθεὶς Πατέρας, προβάλλοντας, μέ πλῆθος εἰκόνων καὶ ἐκφράσεων, τὴν σημασία τοῦ σταυροῦ.¹⁴⁰

Ὁ σταυρὸς χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἄλλο Πατέρα ὡς «ὑπακοῆς ξύλον», διότι ὁ Ἰησοῦς γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, ἐταπείνωσε ἑαυτὸν ἐκουσίως, ὑπακούοντας στὸ θέλημα τοῦ Πατρός. Ἡ «κατὰ Χριστὸν ὁδὸς» «ἀναφορεῖ ἐπὶ τὸν σταυρόν».¹⁴¹ Ὁ σταυρὸς ὀνομάζεται καὶ «θυσιαστήριον». «Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐτύθη ὁ ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἵρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου... Μεῖζον... ἐνταῦθα τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὑπὸ τοῦ δώρου τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζεται».¹⁴² Κατὰ τὸν ἴδιο Πατέρα «μιμεῖται τὸν Χριστὸν ὁ

¹⁴⁰ PG 97, 1020 - 1021. Πρβλ. 1029. Πρβλ. ἐπίσης λόγον Ἀλεξάνδρου Μοναχοῦ, PG 87, 4073.

¹⁴¹ PG 98, 225.

¹⁴² PG 140, 637.

καθηλώσας τῷ θείῳ σταυρῷ τὰς σάρκας καὶ τῷ κόσμῳ σταυρωθεῖς καὶ ἀπονεκρωθεῖς».¹⁴³

Ὁ σταυρὸς σύμφωνα μὲ ἄλλο Πατέρα «δένδρον ἐστὶν ἀθανασίας, φυτὸν ἀφθαρσίας, ρίζα δικαιοσύνης, σωφροσύνης βλάστημα, παρθενίας ἄνθος· σταυρὸς, ἀνδρείας ὄπλον, ἐγκρατείας στήριγμα, θεμέλιος πίστεως, εὐσεβείας ὑποβάθρα, θεογνωσίας φωτισμός... ἐξορίας ἀνάκλησις, αἰχμαλώτων λύτρωσις, πλανωμένων ἐπιστροφή, πιπτόντων ἀνάστασις, σωζομένων δύναμις, προκοπὴ δικαίων, παρρησία ὁσίων, προφητῶν ἀγαλλίαμα, κήρυγμα καὶ τρόπαιον ἀποστόλων... βραβεῖον εἰρήνης... ἀρραβὼν υἱοθεσίας... καὶ τὸ δὴ θειότερον, ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς περὶ ἡμᾶς σύμβολον μέγιστον...».¹⁴⁴

Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διεπίστου ὅτι «οὐδεὶς ποτε κατηλλάγη τῷ Θεῷ χωρὶς τῆς τοῦ σταυροῦ δυνάμεως».¹⁴⁵ Κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς Ὁρθοδοξίας φωστῆρα, «οὐ μόνον ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος θεῖος καὶ προσκυνητός, σφραγὶς ὧν ἱερὰ καὶ αἰδέσιμος, ἀγιαστικὴ τε καὶ τελεστικὴ τῶν ἐκ Θεοῦ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ὑπηργμένων ὑπερφυῶν καὶ ἀπορρήτων ἀγαθῶν».¹⁴⁶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης θεωρεῖ «τὴν σφραγίδα καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, τῶν κακῶν ἀλεξιτήριον».¹⁴⁷ Κατ' Ἐπιφάνιον ἡ ἐπὶ κλήσις τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ ἦτο δυνατόν νὰ προκαλέσῃ «ἀθέτησιν πάσης φαρμακείας».¹⁴⁸ Γρηγόριος ὁ Νύσσης πληροφορεῖ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ συμβόλου τοῦ σταυροῦ, ὡς καὶ τῆς συνηθείας νὰ θεωρῆται ὡς «φυλακτὸν»· τεμάχιον ἱεροῦ ξύλου, ἀπὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος

¹⁴³ PG 140, 657.

¹⁴⁴ PG 98, 1269. Πρβλ. PG 107, 96.

¹⁴⁵ PG 151, 125.

¹⁴⁶ PG 151, 144.

¹⁴⁷ PG 45, 412.

¹⁴⁸ PG 41, 428. Πρβλ. Σωζομένου, ἔνθ' ἀν. PG 67, 1497).

προερχόμενον.¹⁴⁹ «Ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἀγγέλους συνῆψε τοῖς ἀνθρώποις καὶ μεσίτης φιλίας αὐτῶν γέγονεν» κατὰ τὸν Μέγα Ἀθανάσιον.¹⁵⁰

Οἱ προερχόμενες ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια πληροφορίες ὁμιλοῦν περὶ τῆς κακότητος τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν σταύρωση, σέ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἠθικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὸ σημειώνει μεταξὺ ἄλλων καὶ Θεοφάνης ὁ Κεραμεύς, λέγοντας: «Προδότης ὁ μαθητής, φυγάδες οἱ μαθηταί, ἔξαρνος ὁ Πέτρος, μάχαιρα καὶ δᾶδες καὶ φάσγανα, σιαγόνες ραπιζόμεναι, πρόσωπον ἐμπτυόμενον, νῶτος πληγαῖς ἐκδιδόμενος, μάρτυρες ψευδεῖς, κριτήριον ἀσεβές, ἀπόφασις ἀπηνής, στρατιῶται κατατρυφῶντες τῆς σκυθρωποῦ ἀποφάσεως ἐν χλευασμοῖς, καὶ εἰρωνείαις καὶ ὕβρεσι, ταῖς ἐκ καλάμου πληγαῖς, ἧλοι καὶ χολὴ καὶ ὄξος καὶ τελευταῖον σταυρός. Τίς οὖν κατὰ τῶν ταῦτα ποιούντων ἢ ἄμυνα; Πάτερ, συγχώρησον αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν».¹⁵¹ Ἐπικρίνοντας τὸν προδότη Ἰούδα, Ἀθανάσιος ὁ Μέγας λέγει: «Αἷμα πωλεῖ, τί καὶ τὸ ἄλειμμα πιπράσκεις; Ὡ, φιλαργυρίας, φιλοπτωχίας ἐνδυομένης προσωπεῖον! Ὡ τῆς μισανθρώπου φιλανθρωπίας! Ἡδύνατο τοῦτο πραθῆναι καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Κάπηλος φιλοπτωχίας Ἰούδας, καὶ αὐτὸ τῆς φιλοπτωχίας τὸ σχῆμα πραγματευόμενος».¹⁵²

Στοὺς λόγους τῶν Πατέρων ἀνευρίσκονται καὶ στοιχεῖα ἀπολογητικῆς τοῦ σταυροῦ. Ἔτσι π.χ. κατὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνὸ τὸ τίμιον ξύλον τυγχάνει «ἀληθῶς καὶ σεβάσμιον, ἐν ᾧ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς προσενήνοχεν...ἀγιασθὲν τῇ ἀφῇ τοῦ ἁγίου σώματός τε καὶ αἵματος», γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ «προσκυνητέον».¹⁵³ Πέραν ὅμως αὐτοῦ «προσκυνοῦμεν καὶ τὸν τύπον τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ εἰ καὶ ἐξ ἐτέρας ὕλης [γε]γένηται, οὐ τὴν

¹⁴⁹ PG 46, 989.

¹⁵⁰ PG 28, 245.

¹⁵¹ PG 132, 181. Πρβλ. PG 28, 217.

¹⁵² PG 28, 1049.

¹⁵³ PG 94, 1129 καὶ 1132.

ὑλὴν τιμῶντες (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ τὸν τύπον, ὡς Χριστοῦ σύμβολον».¹⁵⁴ Ἄλλος Πατέρας τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζει τὸν λόγο του μέ τὰ ἐξῆς: «Τὸν σταυρὸν τιμῶν, ὁμολογουμένως τὸν σταυρωθέντα τιμῶ. Τὸν σταυρωθέντα δὲ τιμῶν, ἀναντιρρήτως προσκυνῶ τὸν σταυρὸν δι' ἀλλήλων γὰρ ἀμφοτέροις ἡ δόξα συγκροτεῖται καὶ ἡ προσκύνησις».¹⁵⁵

Συνεχίζοντας ὁ ἴδιος Πατέρα συμπεραίνει: «Ἀποδῶμεν τοιγαροῦν τὸ τῆς προσκυνήσεως χρέος τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Κάμψωμεν αὐτῷ γόνυ τοῦ σώματος· κάμψωμεν πολὺ πρότερον τὸν ἀκαμπῆ τῆς καρδίας αὐχένα».¹⁵⁶

Σέ ἄλλη ὁμιλία, ποὺ μνημονεύθηκε, ὁ λόγος στρέφεται κατὰ τῶν Βογομίλων, οἱ ὅποιοι ἔλεγαν ὅτι «οὗ χρή... τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι, ἀλλ' ἀτιμάζειν καὶ ἀποστρέφεσθαι, ὡς τὸν Χριστὸν ἀνελόντα καὶ θανατώσαντα». Ἀντιτάσσεται ὁ συγγραφέας τῆς ὁμιλίας κατὰ τῆς θέσεως τῶν Βογομίλων, λέγοντας ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ποὺ ἀξιώθηκαν πολλῶν δωρεῶν διὰ τοῦ σταυροῦ «δικαίως ὀφείλουσι καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι τὸν σταυρὸν, δι' οὗ τῶν ἀγαθῶν ἐπιγέγονεν ἡ ἀπόλαυσις». Κατὰ τὴν ἀντίστροφη ἄποψη «τῷ διαβόλῳ ἀνάγκη... μισεῖν καὶ φεύγειν μακρὰν ἐξ αὐτοῦ, ὡς φεύγει τις ἐκ πυρός».¹⁵⁷

Ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς θὰ προσυπογράψουν τὴν θεολογικὴ θέση, κατὰ τὴν ὁποία ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου τοὺς ἀνθρώπους «οὐρανοπολίτας ποιεῖ» καὶ «κληρονόμους Χριστοῦ».¹⁵⁸

Ὁ σταυρὸς στήν λατρεία καὶ τὴν ὑμνολογία
τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

¹⁵⁴ Αὐτόθι.

¹⁵⁵ PG 105, 28.

¹⁵⁶ Ἐνθ' ἄν. 29.

¹⁵⁷ PG 140, 632 - 633.

¹⁵⁸ PG140, 652.

ά) Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾷ κατὰ τὸ ἐορτολόγιο αὐτῆς πολλές φορές τὸ ἔτος τὸν τίμιον σταυρὸν. Πέρα ἀπὸ αὐτὸ δὲν νοεῖται ἑναρξη καὶ λήξη λειτουργικῆς πράξεως ἢ τελετῆς ἄνευ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ. Τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα παντὸς μυστηρίου. Ἡ τριαδικὴ ἑναρξη: Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς κ.λπ. προφέρεται σέ τέσσαρες χρόνους, δηλαδή 1) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, 2) καὶ τοῦ Ὑιοῦ, 3) καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 4) Ἀμήν, μέ ταυτόχρονη κίνηση τοῦ χεριοῦ μας, γιὰ τὴν σημείωση τοῦ σταυροῦ, πρὸς τέσσαρα σημεῖα τοῦ σώματος (μέτωπον, κάτω, δεξιὰ, ἀριστερά). Τὸ τριαδικὸ στοιχεῖο τῆς κινήσεως αὐτῆς ἀποτυπώνεται καὶ συμβολικά, διότι οἱ ὀρθόδοξοι ποιοῦμε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ἐνώνοντας τὰ τρία δάκτυλα τοῦ δεξιοῦ μας χεριοῦ.

Ὁ σταυρὸς ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα θέματα τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας, καὶ δεσπόζει παντοῦ στοὺς ναοὺς, ὑπερκείμενος τῶν στεγῶν, τῶν τρούλλων, τῶν κωδωνοστασίων. Ἕνας ἀπὸ τοὺς ρυθμοὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ὁ σταυροειδὴς μετὰ τρούλλου. Ἐπὶ καὶ πίσω ἀπὸ τὴν ἁγία τράπεζα δεσπόζει ὁ σταυρὸς. Στὴν μία ὄψη τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τρωπώνεται πάντοτε ὁ σταυρὸς. Σταυροειδῶς σφραγίζεται πάνω στό πρόσφορον τὸ ΙΣ - ΧΡ - ΝΙ - ΚΑ.

Πολλές φορές οἱ ἀπλοὶ πιστοὶ προσέρχονται στὸν ναὸ ἀναζητώντας τὸν ἱερέα γιὰ νὰ τοὺς «σταυρώσει», δηλαδή νὰ τοὺς εὐλογήσει σταυροειδῶς, μέ τὸν σταυρὸ τοῦ σταυροῦ ἢ μέ ἄλλο ἀπὸ τὰ ἱερά σκεύη ἢ τὰ ἄμφια, προκειμένου νὰ ἐνισχυθοῦν αὐτοὶ κατὰ τοῦ κακοῦ ἢ σέ περίπτωσιν ἀσθενείας.

Πάρα πολλές ἱστορίες, ἀλλὰ καὶ παραδόσεις καὶ θρυλοὶ, ἀκούονται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, πού ἐνισχύουν ἢ παιδαγωγοῦν τοὺς πιστοὺς. Οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ κάμουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ ὅταν τὸ

πρωί μετά τόν ύπνο τους προσεύχονται, ἐξερχόμενοι ἀπό τά σπίτια τους, διερχόμενοι μπροστά ἀπό τούς ναούς, ξενικώντας τήν ἐργασία τους, ἢ τελειώνοντας αὐτήν, τρώγοντας, πίνοντας, καθώς καί πρὸ τοῦ ὕπνου. Ἔτσι ἡ ἡμέρα τοῦ πιστοῦ ξεκινᾷ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τελειώνει μέ αὐτόν.

Ἡ ὀρθόδοξη εὐσέβεια ἰδιαίτερα τιμᾷ καὶ τὸ τίμιο ξύλο τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου. Τεμάχια ἢ καὶ θρύμματα μόνο ἀπὸ αὐτό θεωροῦνται ὡς πανίσχυρα «φυλακτά». Ἡ συνήθεια αὐτὴ τυγχάνει ἀρχαιότατη. Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἀναφέρεται στὸν σταυρὸ πού περιέχει τεμάχιο ἀπὸ τὸ τίμιο ξύλο καί εἶναι «φυλακτὸν»¹⁵⁹. Πολλὰ μοστήρια καὶ ἀρκετές μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καυχῶνται ὅτι κατέχουν τεμάχια τοῦ τιμίου ξύλου.¹⁶⁰

β) Στὴν Παρακλητικὴ ὑπάρχουν δεκαέξι κανόνες στὸν τίμιο σταυρὸ. Ὅλα εἶναι ἔργα Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου (840-883). Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τῶν κανόνων μαρτυρεῖ μαζί μέ ὅλα τά ἄλλα καὶ τὴν θέση τοῦ σταυροῦ στό λειτουργικὸ βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας μας, τὴν Παρακλητικὴν, πού ὅπως εἶναι γνωστὸ ὑποδιαιρεῖται σέ ὀκτὼ ἤχους. Κάθε ἓνας ἀπὸ τούς ἤχους καλύπτει τὴν περίοδο μιᾶς ἐβδομάδας. Ἡ Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ κάθε ἐβδομάδας τῆς Ὀκταήχου ἀφιερώνεται στὸν σταυρὸ ἀφ' ἑνὸς καὶ στὴν Θεοτόκον ἀφ' ἐτέρου. Ἐπειδὴ κατὰ τὸν ἤχο τῆς ἡμέρας αὐτῆς δηλαδή Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς ὑπάρχει καὶ ἓνας σταυρώσιμος κανὼνας, δηλαδή 8X2, ἔπεται ὅτι ὅλοι οἱ σταυρώσιμοι κανόνες τῆς Παρακλητικῆς εἶναι δεκαέξι. Ὅλοι χωροῦν κατ' ἀκροστιχίδα, τῆς ὁποίας τὸ θέμα πάντοτε εἶναι ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου μας ἢ τὸ πάθος τοῦ ἐνῶ στό τέλος τίθεται ἡ ὀνομασία τοῦ ὑμνογράφου Ἰωσήφ. Παρατηρεῖται ἔτσι καὶ ἐδῶ ὅ,τι συμβαίνει μέ τούς

¹⁵⁹ Βλ. Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης, PG 46, 989.

¹⁶⁰ Πρβλ. Τ. Λάππα, Τίμιοι σταυροὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος στὸ «Τὸ Χαρούμενο Σπίτι», ΙΕ' [1966], σ. 271.

κανόνες τοῦ Ἰωσήφ, οἱ ὅποιοι «*συνήθως ἐν τῇ ἐνάτῃ ὁδῇ σχηματίζουσιν ἀκροστιχίδα τὸ ὄνομα Ἰωσήφ*».¹⁶¹

Οἱ ἀκροστιχίδες τῶν σταυρωσίμων κανόνων τῆς Παρακλητικῆς ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Ἦχος ἀ Τετάρτη: Σταυρῷ σέσωσμαι τοῦ παθόντος Δεσπότη, ὁ Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Πάθοις τὸ σεπτὸν αἰνέσω τοῦ Δεσπότη, ὁ Ἰωσήφ.

»»β Τετάρτη :Πτῶσις πέφυκεν δαιμόνων σταυροῦ στάσις, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Σταυροῦ παγέντος, δαϊμόνων πίπτει πλάνη, Ἰωσήφ.

»»γ Τετάρτη: Πόνους ἔπαυσας τῶν βροτῶν πόνοις, Λόγε, Ἰωσήφ.

»»Καύχημα πιστῶν σταυρός ἐστίν καὶ κλέος, Ἰωσήφ.

»»δ Τετάρτη: Ὁ σταυρός ἐστίν ὄπλον εἰς σωτηρίαν, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Σταυρῷ παγεῖς ὁ Χριστὸς τὴν πλάνην λύει, Ἰωσήφ.

»»πλ. ἀ Τετάρτη Τὸν κόσμον ὑψοῖ Χριστός, ὑψωθείς ξύλῳ, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Παθῶν μέ σώζοις τῷ πάθει σου, Χριστέ μου, Ἰωσήφ.

»»πλ. β Τετάρτη : Σώσεις με, Σῶτερ, προσπαγεῖς ἐπὶ ξύλου, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Πάθος τὸ σεπτὸν αἰνέσω τοῦ Δεσπότη, Ἰωσήφ.

»» βαρὺς Τετάρτη: Σταυρὸς φυτευθεὶς τὴν πλάνην ἀνέσπασεν, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Χριστὸς ξύλῳ πέπαυκε τὴν ξύλου βλάβην, Ἰωσήφ.

»» πλ. δ' Τετάρτη: Τῷ προσπαγέντι τῷ ξύλῳ Θεῷ χάρις, Ἰωσήφ.

»» Παρασκευή: Πλήρωμα πάντων τῶν καλῶν σταυρὸς πέλει, Ἀμήν, Ἰωσήφ.

Μετὰ ἀπὸ τούς δεκαέξι σταυρώσιμους κανόνες ὑπάρχουν πολλοὶ ἄλλοι ὕμνοι γιὰ τὸ θέμα αὐτό, τόσον στοὺς Ἑσπερινοὺς ὅσον καὶ στοὺς

¹⁶¹ Π. Τρεμπέλα, Ἐκλογή ἐλληνικῆς ὀρθοδόξου ὕμνογραφίας, Ἀθῆναι 1949, σ. 260.

Ὅρθρους, τῶν ἡμερῶν Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς. Ἔτσι, π.χ. ἔχομεν στούς μέν ἑσπερινούς στιχηρὰ Προσόμοια σταυρώσιμα, ὅπως καὶ ἀπόστιχα σταυρώσιμα, στούς δὲ τοὺς Ὅρθρους ἔχουμε σταυρώσιμα Καθίσματα, Ἐξαποστειλάρια, ἀπόστιχα τῶν Αἵνων. Στίς λειτουργίες, ἐπὶ πλέον, ἔχουμε σταυρώσιμους Μακαρισμούς. Πέρα ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα ἔχουμε καὶ τὰ Σταυροθεοτοκία, τὰ ὁποῖα ψάλλονται κατὰ τὰ δοξαστικά τῶν Ἀκολουθιῶν, πού γίνονται Τετάρτη ἢ Πέμπτη. Σταυρώσιμο περιεχόμενον ἔχουν συνήθως τὰ Μαρτυρικά ὅλων τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν ἡχῶν. Μαζί μέ αὐτά καὶ οἱ Ἀκολουθίες ὅλων τῶν Κυριακῶν, κατὰ τίς ὁποῖες γίνεται εὐχερὴς ἡ μετάβαση ἀπὸ τό ἀναστάσιμο περιεχόμενό τους στὸ πάθος καὶ στὸν σταυρό, μέ δεδομένο ὅτι «ὁ σταυρὸν ὑπομείνας καὶ θάνατον» εἶναι αὐτὸς ὁ «ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν». Σταυρώσιμο περιεχόμενο ἀπαντᾷ καὶ στοὺς κατὰ τίς λειτουργίες ψαλλομένους Μακαρισμούς.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῶν σταυρωσίμων κανόνων τῆς Παρακλητικῆς, οἱ ὁποῖοι ὅλοι τυγχάνουν ἔργο τοῦ Ἰωσήφ, παρατηροῦμε ὅτι, παρὰ τὸν ὄγκο τους, δὲν ἔχουμε φορτικές ἐπαναλήψεις καὶ πλατυασμούς. Μαζί μέ τὸν λυρισμό καὶ τό πάθος τοῦ ὕμνογράφου, σημειώνεται πάρα πολὺ ἀξιόλογη θεολογικὴ κατάρτιση. Ἔτσι π.χ. στὸν σταυρώσιμο κανόνα τοῦ δ' ἡχοῦ (ὠδὴ ἀ', τροπάριο β', προϋποτίθεται γνῶση τῆς τυπολογίας τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς παύλειας διδασκαλίας περὶ παλαιοῦ καὶ νέου Ἀδάμ :

Τὸν ὄφιν ἀνύψωσεν
ὁ Μωϋσῆς, εἰκονίζοντα
τὴν θεῖαν σου σταύρωσιν,
Λόγε προάναρχε,

δι' ἧς πέπτωκεν
ὁ ἰοβόλος ὄφεις,
τοῦ πνεύματος πρόξενος
Ἀδὰμ γενόμενος.

Ὁ σταυρὸς καὶ τὸ κατὰ τὴν σταύρωσιν σκότος ἐμπνέει καὶ ἄλλοῦ τὸν
Ἰωσήφ.¹⁶²

Ἰδὼν σε ὁ ἥλιος
ἐπὶ σταυροῦ ἀνυψούμενον,
Δέσποτα, συνέστειλεν ἀκτῖνας,
φαίνειν μὴ σθένων,
σοῦ, Σῶτερ, δύναντος
καὶ φωταγωγοῦντος τοὺς νυκτὶ
τῆς πλάνης καθεύδοντας,
προσκυνοῦντας τὸ κράτος σου.

Δὲν ἐπιμένουν οἱ σταυρώσιμοι κανόνες στὸν πρὸ τοῦ σταυροῦ θρῆνο. Ὁ
Ἰωσήφ βλέπει ὑψούμενο τὸν δεδοξασμένο Ἰησοῦ, γι' αὐτό καὶ ψάλλει, κατὰ
τὸν σταυρώσιμο κανόνα τοῦ βαρέος ἤχου.¹⁶³

Ὑμνοῦμεν σε τὸν σταυρῷ ὑψωθέντα,
δοξάζομεν τὸν ἀκάνθαις στεφθέντα
καὶ δόξῃ στεφανοῦντα
τοὺς ἀνθρώπους,
Βασιλεῦ ὑπεράγαθε.

Ὁ ἴδιος ὕμνογράφος ἀναφέρεται στὸν ἐπὶ ξύλου ὑψωθέντα Κύριο, ὁ
ὁποῖος τυγχάνει «ἄμπελος ἡ ἀγεώργητος», ἡ ὁποία «οἶνον θείας χάριτος

¹⁶² Βλ. ὠδὴ ἐ , τροπάριον ἀ , στὸν ἴδιο κανόνα.

¹⁶³ Βλ. ὠδὴ στ , τροπ. γ .

ἀπέσταξεν» στοὺς πιστοὺς. Ὁ πνευματικὸς αὐτὸς οἶνος εὐφραίνει τίς καρδιές καὶ ἀναστέλλει «τῆς πλάνης τὴν μέθην ὀλοσχερῶς».¹⁶⁴ Ἡ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ ἄνοιξε πάλι τὸν Παράδεισο, ἐνῶ «ὁ δεσμεύσας ἀπάτη... τὸν ἄνθρωπον... δεσμοῖς δέδεται ἀλύτοις».¹⁶⁵

Τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ φέρεται νὰ ἐμπνέει καὶ τοὺς μάρτυρες, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθυνόμενος ὁ ὑμνογράφος¹⁶⁶ λέγει:

Νέκρωσιν μιμούμενοι Χριστοῦ,
τοῦ ἐκουσίως παθόντος καὶ θάνατον,
πάθη ὑπεμείνατε πολυειδῆ
καὶ θάνατον, ἀοίδιμοι·
ὄθεν ἀθανάτου
ζωῆς ἐτύχετε, μάρτυρες.

Ὁ Ὡστό Τριώδιο ἔχουμε πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους ἀναφερομένους στὸν σταυρὸ καὶ τὸ πάθος. Ἔχουμε, κατ' ἀρχήν, καὶ ἐδῶ σταυροθεοτοκία, κατὰ τὰ δοξαστικὰ τῶν ἐσπερινῶν καὶ τῶν ὁρθρῶν, κάθε Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς. Οἱ τριώδιοι κανόνες τῆς λειτουργικῆς περιόδου, τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λειτουργικὸ βιβλίον, μάλιστα δὲ κατὰ τίς προαναφερθεῖσες ἡμέρες, ἀναφέρονται πολλές φορές στὸν σταυρὸ καὶ τὸ πάθος. Στοιχεῖα, ποὺ λαμβάνονται ἀπὸ τὸ ἴδιον θέμα περιέχει καὶ ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης, ὁ ὁποῖος ψάλλεται κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Τριωδίου.

Στὸν σταυρὸ ἀφιερώνεται ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ὑμνολογία τῆς Ὡ Κυριακῆς τῶν νηστειῶν, τῆς γνωστῆς ὡς Κυριακῆς τῆς σταυροπροσκυνήσεως, ἡ τῆς

¹⁶⁴ Κανὼν Τετάρτης, ἤχου πλ. δ' , ὡδὴ α' , τροπ. β'.

¹⁶⁵ Κανὼν Τετάρτης, Ὡ ἤχου, ὡδὴ ἡ' , τροπ. α' καὶ β'.

¹⁶⁶ Κανὼν Δευτέρας, ἤχος α' , ὡδὴ α' , μαρτυρικόν α'.

μεσσηνιστίμου, κατὰ πολλοὺς τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ μετὰ τὴν Κυριακὴ τῆς σταυροπροσκυνήσεως ἑβδομάδα, ἡ δὲ τῶν νηστειῶν, ἕως τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, ἀφιερώνεται στὸν σταυρό.

Τὴν Παρασκευή, π.χ., τῆς ἑβδομάδος αὐτῆς, ψάλλεται κανὼνας στὸν τίμιον σταυρὸν σὲ ἦχον πλ. δ΄, ἔργο καὶ αὐτός τοῦ Ἰωσήφ, κατὰ τὴν ἀκροστιχίδα: *«Τὸ προσκυνητὸν πάντες ὑμνοῦμεν ξύλον, Ἰωσήφ»*.

Οἱ ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας ἀναφέρονται στὸ πάθος καὶ τὸν σταυρό, μάλιστα δὲ οἱ ἀκολουθίες τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ὁ Ὅρθρος τῆς ὁποίας ψάλλεται κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Κατὰ ὑπόμνημα τοῦ Τριωδίου ποὺ ἀφορᾷ στὴν ἡμέρα αὐτή, ἀναγιγνώσκουμε: *«Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ Παρασκευῇ τὰ ἅγια καὶ σωτήρια καὶ φρικτὰ πάθη τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτελοῦμεν· τοὺς ἔμπτυσμούς, τὰ ραπίσματα, τὰ κολαφίσματα, τὰς ὕβρεις, τοὺς γέλωτας, τὴν πορφυρᾶν χλαῖναν, τὸν κάλαμον, τὸν σπόγγον, τὸ ὄξος, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην καὶ πρὸ πάντων τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, ᾧ δι' ἡμᾶς ἐκὼν κατεδέξατο...»*.

Ὡς χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ περιεχομένου μερικῶν ὕμνων σταυρωσίμων τοῦ Τριωδίου ἀναφέρουμε κατ' ἀρχὴν ἓνα τῶν προσομοίων τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Κυριακῆς τῆς σταυροπροσκυνήσεως:

Χαίροις
ὁ ζωηφόρος σταυρός,
τῆς εὐσεβείας
τὸ ἀήττητον τρόπαιον,
ἡ θύρα τοῦ παραδείσου,
ὁ τῶν πιστῶν στηριγμός,
τὸ τῆς Ἐκκλησίας περιτείχισμα,
δι' οὗ ἐξηφάνισται

ἢ ἀρὰ καὶ κατήργηται
καὶ κατεπόθη
τοῦ θανάτου ἡ δύναμις
καὶ ὑψώθημεν
ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια.
Ὅπλον ἀκαταμάχητον,
δαιμόνων ἀντίπαλε,
δόξα μαρτύρων, ὁσίων
ὡς ἀληθῶς ἐγκαλλώπισμα,
λιμὴν σωτηρίας,
ὁ δωρούμενος τῷ κόσμῳ
τὸ μέγα ἔλεος.

Σημειώνουμε ἐπίσης ἓνα τῶν προσομοίων τῶν Αἰνῶν:

Προσελθόντες ἀρύσασθε
μὴ κενούμενα νάματα,
τοῦ σταυροῦ τῇ χάριτι
προερχόμενα.
Ἴδου προκείμενον βλέποντες
τὸ ξύλον τὸ ἅγιον,
χαρισμάτων τὴν πηγὴν,
ἀρδομένην τῷ αἵματι
καὶ τῷ ὕδατι
τοῦ δεσπότη τῶν ὅλων,
τοῦ ἐν τούτῳ
ἐκουσίως ὑψωθέντος
καὶ τοὺς βροτὸὺς ἀνυψώσαντος.

Ἀξίζει νά ὑπομνήσουμε μεταξύ ἄλλων καί τὸ ἀπολυτίκιον τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, κατὰ τὸ ὁποῖο ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸ ψάλλομε:

Ἐξηγόρασας ἡμᾶς
ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου
τῷ τιμίῳ σου αἵματι
τῷ σταυρῷ προσηλωθεὶς
καὶ τῇ λόγχῃ κεντηθεὶς,
τὴν ἀθανασίαν ἐπήγασας ἀνθρώποις,
Σωτὴρ ἡμῶν, δόξα σοι.

δ)Τὸ Πεντηκοστάριο στό ὁποῖο δεσπόζει τὸ ἀναστάσιμο στοιχεῖο, δὲν εἶναι ἐντελῶς ξένο πρὸς τὸ θέμα τοῦ σταυροῦ. Στούς Αἴνους τῆς Διακαινησίμου ἐβδομάδας, οἱ ὁποῖοι προέρχονται ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους γιὰ τίς Κυριακές μέ τὴν προσθήκη τῶν πασχαλίων, ἔχουμε συχνές ἀναφορές στὸν σταυρὸ καὶ τὸ πάθος, προκειμένου ἀπὸ ἐκεῖ νὰ μεταβοῦμε στὴν Ἀνάσταση.

Οἱ ἀκολουθίες τῶν ἡμερῶν Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς ἔχουν πολὺ σταυρώσιμο στοιχεῖο, πού λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Παρακλητικὴ.

ε)Τὰ μηναῖα τῆς Ἐκκλησίας ἀναφέρονται στὸν σταυρὸ σέ πολλές περιπτώσεις, καὶ εἰδικά κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον κατὰ τὴν 4ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, μέ εὐκαιρία τῆς ἐορτῆς τοῦ προφήτου Μωϋσέως, πολλὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ ὁποῖου θεωροῦνται προτύπων τοῦ σταυροῦ, καὶ κατὰ τὸ ἀπὸ 13-21 τοῦ ἰδίου μηνὸς χρονικὸ διάστημα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ πλουσία ὑμνολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναφέρεται στὸν σταυρὸν τὴν 13ῃ Σεπτεμβρίου προεορτίως, τὴν 14ῃ διότι κατ' αὐτὴν ἐορτάζεται ἡ παγκόσμιος Ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Ἀπὸ

τῆς 15ης - 20ῆς ἀναφέρεται ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος μεθεορτίως καὶ τὴν 21ην προκειμένου νὰ γίνῃ ἡ Ἀπόδοσις τῆς ἐορτῆς τῆς Ὑψώσεως.

Στὸ μηναῖο τοῦ μηνὸς Μαρτίου καὶ εἰδικά τὴν 7ην τοῦ μηνὸς αὐτοῦ ἄγεται ἡ «*Μνήμη τοῦ ἐν οὐρανῷ φανέντος σημείου τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὥρα τρίτῃ τῆς ἡμέρας κ.λπ.*». Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀναμνήσεως τοῦ γεγονότος τούτου ἡ ὑμνολογία τοῦ Μηναίου, κατὰ τὴν ἡμέρα αὕτη, ἀναφέρεται ἐξ ὁλοκλήρου στὸν σταυρό.

Πολλὰ σταυρώσιμα στοιχεῖα περιέχει τὸ Μηναῖον τοῦ Ἰουλίου, κατὰ τὴν 31ην αὐτοῦ, ὅποτε μετὰ τοῦ Ἀγίου καὶ δικαίου Εὐδοκίμου ἐορτάζονται καὶ τὰ «*Προεόρτια τῆς προελεύσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ*».

Ἀπὸ 1 - 15 Αὐγούστου, ἐορτάζεται, κατὰ τὸ ἀντίστοιχο Μηναῖον «*καὶ ἡ πρόοδος τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ*», ὅποτε καὶ ψάλλονται οἱ καταβασίεις: «*Σταυρὸν χαράξας Μωσῆς*».

Σέ πολλά σημεῖα τῶν Μηναίων καταχωρίζονται καὶ σταυροθεοτοκία, τὰ ὅποια ψάλλονται ἀντὶ τῶν ἀντιστοιχῶν θεοτοκίων, ἐφ' ὅσον οἱ ἀκολουθίες στίς ὁποῖες ἀναφέρονται συμπέσουν μὲ Τετάρτη ἢ Παρασκευή.

Πολλές φορές στὰ Μηναῖα, καταχωρίζονται ὕμνοι μὲ σταυρώσιμο περιεχόμενο. Τοῦτο παρατηρεῖται κυρίως κατὰ τίς ἐορτές Ἀγίων, οἱ ὅποιοι συνέδεσαν τὴν ζωὴν τους μὲ γεγονότα ἢ ἐνέργειες, οἱ ὁποῖες θεωρήθηκαν ὡς προτυπώσεις τοῦ σταυροῦ. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ κατὰ τίς ἐορτές τῶν μαρτύρων, ὅποτε οἱ ὀρθόδοξοι ὑμνογράφοι μὲ εὐχέρεια μεταβαίνουν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου αὐτῶν στὸν σταυρὸ καὶ ἀντίστροφα. Ἔτσι π.χ. κατὰ τὴν 9ῃ Μαΐου, ὅποτε «*ἄγεται ἡ Μνήμη τοῦ ἁγίου προφήτου Ἡσαΐου, καὶ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Χριστοφόρου*», ψάλλουμε μὲ ἀφορμὴ τοῦ προφήτου τὸ τροπάριον:

Ἦ τῶν παθῶν σου, Κύριε,

ἀέναος πηγὴ

τῶν παθημάτων
ἡμᾶς ἀποπλύνει·
ἦκεις γάρ, Σωτήρ,
ὥς Ἡσαΐας
ὁ προφήτης ἐδίδαξεν.¹⁶⁷

Τὸ δοξαστικὸ «τῶν στιχηρῶν τοῦ ἐσπερινοῦ λέγει ἀπευθυνόμενο
πρὸς τὸν μάρτυρα :

Κογχύλη αἵματος τοῦ μαρτυρίου σου
κοσμηθεῖσα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ,
ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐκπέμπει...
Τῷ γὰρ Σταυρῷ καθοπλίσας σεαυτόν,
....οὐ τὸ θανεῖν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ προθύμως
ἐπέλεξας.

στ΄) Ἡ ὀρθόδοξη ὑμνολογία γνωρίζει καὶ 24 οἴκους στὸν τίμιον
σταυρόν, μέ τὸν ἀντίστοιχον κανόνα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τὴν
ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, μέ τὸν ὁποῖο συνδέεται ὁ γνωστὸς
κανὼν τοῦ ὑμνογράφου Ἰωσήφ. Οἱ οἴκοι στὸν τίμιον σταυρὸν χωροῦν κατ'
ἀκροστιχίδα ὅμοια πρὸς αὐτὴν τοῦ Ἀκαθίστου, δηλαδή σύμφωνα μέ τὸ
ἀλφάβητο. Ὁ συγγραφέας τῶν οἴκων ἀλλὰ καὶ τοῦ κανόνος τοῦ σταυροῦ
μιμεῖται, αὐτολεξεῖ, μερικές φορές, τοὺς ἀντιστοίχους ὕμνους στὸν
Ἀκάθιστο.

Καταχωρίζουμε σέ δύο παράλληλες στήλες δύο ἀπὸ τίς πολλές
χαρακτηριστικές περιπτώσεις.

Ἐκ τοῦ Ἀκαθίστου
Ἐχουσα θεοδόχον

Ἐκ τῶν οἴκων
Ἐχουσα ἡ Ἑλένη

¹⁶⁷ Βλ. ὡδὴ ε΄ .

ἡ παρθένος τὴν μήτραν,
ἀνέδραμε πρὸς τὴν Ἑλισάβετ
Τὸ δὲ βοέφος ἐκείνης εὐθύς,
ἐπιγνόν τὸν ταύτης ἀσπασμόν,
ἔχαιρε
καὶ ἄλμασιν ὡς ἄσμασιν
ἐβόα πρὸς τὴν Θεοτόκον
Χαῖρε Νύμφη ἀνύμφευτε.

τὸ ἀήττητον ὄπλον,
ἀνέδραμε πρὸς τὸν ταύτης γόνον.
Ὁ δὲ μέγα σκιρτήσας, εὐθύς,
ἐπιγνοὺς τὸν μέγιστον σταυρόν,
ἔχαιρε
καὶ ἄλμασιν ὡς ἄσμασιν
ἐβόα πρὸ αὐτόν
Χαῖρε, Ξύλον μακάριον.

Ἄλλο παράδειγμα

Ὡ πανύμνητε Μῆτερ,	Ὡ πανύμνητον ξύλον,
ἡ τεκοῦσα τῶν πάντων	τὸ βαστάσαν τῶν πάντων
Ἀγίων ἀγιώτατου Λόγον	Ἀγίων ἀγιώτατον Λόγον

ἀπὸ πάσης ρῦσαι	ἀπὸ πάσης ρῦσαι
συμφορᾶς ἅπαντας	συμφορᾶς ἅπαντας
καὶ τῆς μελλούσης	καὶ αἰωνίου
λύτρωσαι κολάσεως	λύτρωσαι κολάσεως
τοὺς σοὶ βοῶντας	τοὺς σοὶ βοῶντας
Ἀλληλούϊα	Ἀλληλούϊα.

Ἡ ἀκολουθία πού μνημονεύσαμε ἔχει τίτλο: «*Εἰκοσιτέσσαρες οἴκοι εἰς τὴν νοητὴν κλίμακα τοῦ τιμίου σταυροῦ*». Αὐτοὶ στεροῦνται πρωτοτυπίας ὡς φιλολογικὸ εἶδος, μαρτυροῦν ὅμως γιὰ τὴν ἔξοχη θέση, τὴν ὁποία ὁ σταυρὸς κατέχει στὴν ὀρθόδοξη εὐσέβεια. Αὐτὴ, ὅπως λέχθηκε, παρέρχεται

τὸ θρῆνο τοῦ σταυροῦ καί βλέπει σ' αὐτό τὸ θρίαμβο τῆς Ἀναστάσεως. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ψάλλει :

Τὸ Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα
καὶ τὴν ἁγίαν σου Ἀνάστασιν δοξάζομεν.

Οἱ ἐορτές τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Ἡ Ἐκκλησία τίμησε ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὅπως αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ μνημεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης¹⁶⁸ τὸν Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ, καθιέρωσε νωρὶς τίς ἐπόμενες πέντε ἐορτές ἐξ ἀφορμῆς τῶν παρατιθεμένων στὴν συνέχεια ἱστορικῶν λόγων.

Α.΄ Κατὰ τὸν ἱστορικὸ Εὐσέβιο δυσσεβεῖς ἄνθρωποι, κινούμενοι προφανῶς ἀπὸ φθόνο ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τιμοῦσαν τὸν ζωοδόχο τάφο τοῦ Σωτῆρα μας, ἐπιχωμάτωσαν τὸ σωτήριο αὐτὸ ἄντρο γιὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσουν καὶ γιὰ νὰ ἐξαλείψουν τὸ μνημόσυνο αὐτοῦ οἰκοδόμησαν πάνω του ναὸ τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἐπισκέφθηκε περὶ τὸ ἔτος 326 τοὺς Ἁγίους Τόπους, βρῆκε τὸν πανάγιο τάφο καὶ μέ δαπάνες τοῦ γιοῦ της, αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἀνήγειρε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ ἐγκαινιάσθηκε τὸ ἔτος 335μ.Χ.¹⁶⁹ Σέ ἐπιστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Κυρίλλου,¹⁷⁰ πρὸς αὐτοκράτορα Κωνσταντίο¹⁷¹ (διάδοχο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου), ἀναφέρεται ὅτι μαζί μέ τὸν ζωοδόχο τάφο βρέθηκε καὶ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. «Ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου

¹⁶⁸ Γ. Σωτηρίου, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, Ἀ , σ. 100.

¹⁶⁹ Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως Γ΄ κς -μ΄ καὶ Δ' μ - μγ΄ , Β.Ε.Π., ΚΔ'...155 - 159 καὶ 188 - 190.

¹⁷⁰ Ὁ Κύριλλος Ἀ΄ Ἱεροσολύμων (γέν. 313 - κοίμησις 386) ἦταν ἐπίσκοπος στὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἶναι Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μας μέ σημαντικό συγγραφικὸ ἔργο.

¹⁷¹ Ρωμαῖος - Βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Γεννήθηκε τὸ 317 μ.Χ. καὶ πέθανε τὸ 361στὴν Κιλικία. Αὐτοκράτορας ἦταν ἀπὸ τὸ ἔτος 337 ἕως τὸ ἔτος 361.

καὶ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνου τοῦ σοῦ πατρός, τὸ σωτήριον τοῦ Σταυροῦ ξύλον ἐν Ἱεροσολύμοις ἡŷρηται· τῆς θείας χάριτος, τῷ καλῶς ζητοῦντι τὴν εὐσέβειαν, τῶν ἀποκεκρυμένων Ἀγίων Τόπων παρασχούσης τὴν εὐρεσιν».¹⁷²

Τὴν εὐρεση τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν ἡλων (δηλαδή τὰ καρφιά) ἱστοροῦν καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ συγγραφεῖς.¹⁷³

Τὴν μνήμη τῆς εὐρεσης τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν ἡλων, δημοσιεύθηκε στό Ἱεροσολυμιτικὸ Κανονάριο τοῦ Ζ' αἰῶνος, καί τιμᾷ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μας τὴν στ' Μαρτίου, χωρὶς κάποια ἀκολουθία, μέ τὰ ἐξῆς μόνο ὑπομνήματα καὶ στίχους: «Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς μακαρίας Ἑλένης. Δίδωσιν ἡμῖν Ἑλένη ταύτην χάριν βλέπειν τὸ σῶσαν ἐκ φθορᾶς ἡμᾶς ξύλον. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τῆς εὐρέσεως τῶν τιμίων ἡλων. Φανέντες ἡλοὶ βασιλεῖ, τοῦ μὲν κράνιος (κατὰ τὸν Συναξαριστὴν τοῦ Νικοδήμου καὶ Μηναιᾶ τινὰ ἢ κράνους κατὰ τὸ Ἀγιολόγιον τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως καὶ ἕτερα Μηναιᾶ) ἄγαλμα κεῖται, τοῦ χαλινουῦ δὲ κράτος».

Ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν ἐορτὴ τὴν γ' Μαΐου, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσα πιθανότητα εἶναι ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία τό ἔτος 811μ.Χ., ὁ Ῥώμης Λέων ὁ Γ'¹⁷⁴ παρέλαβε μέρος τοῦ τιμίου ξύλου τοῦ Σταυροῦ ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρο.

Β.' Ἐπειδὴ ἡ στ' Μαρτίου συμπίπτει πάντοτε μέ τὴν νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς στὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται «ἄρτον προσφέρειν, εἰμὴ ἐν

¹⁷² PG 33, 1168.

¹⁷³ Σωκράτης Σχολαστικός, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' ιζ', PG 67, 117 κ. ἐξ., Θεοδώρητος Κύρου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Α' ιζ', PG 82, 957 κ. ἐξ., Ἑρμείας Σωζόμενος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β' α', PG 67, 929. Ἀμβρόσιος, De obitu Thodosii XLII, PL 16, 1463, Παυλῖνος Νόλης, Epistolae ad Severum, PL, 61, 328, Νικηφόρος Κάλλιστος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Η' κθ', PG 146, 109.

¹⁷⁴ Ὁ Πάπας Λέων ὁ Γ' (Papa Leone III, γέν. 750 - 12 Ἰουνίου 816) διαδέχθηκε τὸν Πάπα Ἀδριανὸ τὸν Α'.

Σαββάτω καὶ Κυριακῇ»¹⁷⁵ οἱ ἀναδιαρθρώσαντες τίς ἀκολουθίες τοῦ Τριωδίου Στουδίτες πατέρες μετέθεσαν τὴν μνήμη τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ στὴν μέση Κυριακῇ τῆς τεσσαρακοστῆς δηλαδή τὴν γ' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν, ὅπως ἀκριβῶς μετέθεσαν καὶ τίς ἀκολουθίες τῶν ὁσίων Ἰωάννου τῆς Κλίμακος καὶ Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας στὴν δ' καὶ στὴν ε' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν, καὶ ἔτσι καθιέρωσαν καὶ τὴν προσκύνησή του.¹⁷⁶

Ἡ ἑορτὴ αὕτῃ δὲν μαρτυρεῖται στὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Κανονάριο τοῦ Ζ' αἰῶνος, ὅπως καὶ δὲν μαρτυρεῖται καὶ στὰ ψαλλόμενα ἰδιόμελα τοῦ Ἀνδρέου Πηροῦ ἢ Τυφλοῦ, κατὰ τῆς ἡμέρας τῆς σταυροπροσκυνήσεως τὰ ὅποια συντάχθηκαν πρὶν ἀπὸ τὴν σύσταση τῆς ἑορτῆς. Αὐτὰ ἀναφέρονται μόνο στὰ θέματα τῶν ἀναγινωσκομένων στὴν Ἱεροσολυμιτικὴ Ἐκκλησία Εὐαγγελίων στίς Κυριακές τῶν νηστειῶν καὶ ἐντάσσονται χρονικά πρὸ τοῦ Η' αἰῶνα.

Ἡ ἑορτὴ προσκυνήσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, πού ἑορτάζεται μέ χαρὰ καὶ φόβο ἐμπρὸς στὴν θεά του, μέ καρδιά καὶ χεῖλη ἀγνά, εἰσάγεται μέ τούς ὕμνους Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου ἀπὸ τῆς Τρίτης τῆς γ' ἐβδομάδας τῶν νηστειῶν, καὶ διαρκεῖ μέχρι καὶ τὴν Παρασκευὴ τῆς δ' ἐβδομάδας τῶν νηστειῶν. Ἡ ἑορτὴ ἀνήκει στίς Δεσποτικές ἑορτές καὶ ἡ ἀκολουθία της συμψάλλεται μετὰ τῆς ἀναστασίμου καθὼς καὶ τῆς ἀκολουθίας τοῦ τυχόντος ἑορταζομένου Ἀγίου.

Ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς ἑορτῆς εἶναι ἡ τελετὴ τῆς προθέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, σέ προσκύνηση ὅπως τελεῖται σήμερα κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο:

¹⁷⁵ Κανὼν μθ' Λαοδικείας, πρβλ. καὶ κανόνα νβ' τῆς ἐν Τρούλλῳ, Ράλλη Ποτλῆ, Συνταγματικὸν Κανόνων, Γ', σ. 216 καὶ Β' σ. 427.

¹⁷⁶ Πρβλ. Π. Ρομπότου, Λειτουργική, Ἀθῆναι 1869, σ. 107.

Στὸ τέλος τῆς δοξολογίας οἱ χοροὶ μεταβαίνουν στὸ βόρειο κλῖτος τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ ψάλλουν τὸ ἀσματικό τρισάγιο «Ἄγιος ὁ Θεός...». Ὅταν αὐτὸ ἀρχίζει νὰ ψάλλεται, ὁ τελετουργὸς πρεσβύτερος πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἀφοῦ θυμιάσει τὸν τοποθετημένο πάνω σὲ δίσκο τίμιο Σταυρὸ εὐτρεπισμένο μὲ ἄνθη καὶ τρία κεριά ἀναμμένα θέτει τὸν δίσκο ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ στρεφόμενος περὶ τὴν Ἁγία Τράπεζα ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐξέρχεται μὲ πομπή ἀπὸ τὴν βόρεια πύλη τοῦ ἱεροῦ Βήματος καὶ ἔρχεται εἴτε περιερχόμενος στὸν ἐσωτερικὸ κύκλο τοῦ ναοῦ εἴτε πρὸς τὸν νότο ἀπὸ τίς βασιλικές πύλεις τοῦ ναοῦ) ἐμπρὸς τοῦ εὐτρεπισμένου τετραποδίου, κάνοντας τρεῖς κύκλους γύρω ἀπὸ αὐτό, στεκόμενος ἐμπρὸς του καὶ κοιτάζοντας πρὸς τὰ ἀνατολικά.

Ἀφοῦ ὁλοκληρωθεῖ τὸ ἀσματικό τρισάγιο ὁ ἴδιος πρεσβύτερος σχηματίζει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ μὲ τὸν δίσκο ὑψωμένο καὶ ἐκφωνεῖ «*Σοφία· ὀρθοί*», καὶ τοποθετώντας τὸν δίσκο στό τετραπόδιο λαμβάνει τὸ θυμιατὸ καὶ θυμιά γύρω ἀπὸ αὐτό σταυρικῶς, ψάλλει τὸ τροπάριον «*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου..*», τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνει κάθε χορὸς ἀνὰ μία φορά. Μετὰ ὁ πρεσβύτερος προσκυνεῖ τὸν τίμιο Σταυρὸ, ψάλλοντας τὸν ὕμνο «*Τὸν Σταυρόν Σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν Ἁγία Σου ἀνάστασιν δοξάζομεν*», τὸν ὁποῖο ἐπαναλαμβάνουν καὶ οἱ χοροὶ δύο φορές ἐξ ὑπαμοιβῆς (δηλαδή ἐκ περιτροπῆς). Στὴν συνέχεια καὶ ἐνῶ οἱ ψάλτες ψάλλουν τὰ ἰδιόμελα ποὺ συντάχθηκαν ἀπὸ τὸν Λέοντα γιὰ τὴν ἑορτὴ αὐτὴ δηλαδή «*Δεῦτε, πιστοί...*», προσέρχεται κατὰ τὴν τάξιν ὁ λαός, προσκυνεῖ τὸν τίμιο Σταυρὸ καὶ δέχεται ἀπὸ τὸν ἱερέα ἄνθη βιολέττας ἢ δενδρολίβανου. Ἀφοῦ ὁλοκληρωθεῖ ἡ προσκύνησις ὁ β' χορὸς ψάλλει, ἐπισφραγίζοντας τὴν τελετὴν καὶ τὸν ὄρθρο, τὸ τροπάριον «*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου...*». Καθὼς ὁ τίμιος σταυρὸς παραμένει στό ναό, γίνεται ἡ προσκύνησις αὐτοῦ τὴν μὲν

Δευτέρα καὶ τὴν Τετάρτη στὴν α' ὥρα ψαλλομένων ἀντὶ τῶν στίχων αὐτῆς «*Τὰ διαβήματά μου...*», τοῦ ὕμνου «*Τὸν Σταυρόν Σου προσκυνοῦμεν...*» καὶ τῶν λοιπῶν ἰδιομέλων, τὴν δὲ Παρασκευή, ψαλλομένων τῶν ἴδιων ὕμνων, πρὶν τὴν ἀπόλυση ἀπόλυση τῶν Ὡρῶν.

Μετὰ τὴν προσκύνηση αὐτῇ, ὁ πρεσβύτερος θέτει ἐπὶ κεφαλῆς του τὸν δίσκο, στὸν ὁποῖο κεῖται ὁ τίμιος Σταυρός, εἰσέρχεται ἀπὸ τὰ βημόθυρα στὸ ἱερὸ Βῆμα, ἐναποθέτει αὐτὸν στὴν Ἁγία Τράπεζα ἢ στὸ σκευοφυλάκιο καί, ἐξερχόμενος μετὰ στὰ Βημόθυμα, ἐκφωνεῖ τὴν μικρὴ Ἀπόλυση.

Γ.' Ὑπάρχει ἡ μαρτυρία, ποὺ ἀπαντᾷ στοὺς συναξαριστές, σύμφωνα μὲ τὴν κατὰ τὴν εὕρεση τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἀφοῦ προσκύνησε ἡ Ἁγία Ἑλένη καὶ ἀσπάστηκε αὐτὸν μὲ τοὺς λοιποὺς ἀκόλουθούς της, ζήτησε καὶ ὁ κοινὸς λαὸς νὰ προσκυνήσει. Ἐπειδὴ ὅμως δέν ἦταν δυνατόν, ζήτησαν νὰ δοῦν τουλάχιστον αὐτόν. Ὁ πατριάρχης Μακάριος ἀνῆλθε καὶ ὕψωσε στὸν Ἄμβωνα τὸν τίμιον Σταυρό. Βλέποντας αὐτόν ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ φωνάζει τὸ «*Κύριε, ἐλέησον*» καὶ ἀπὸ τότε ἐπεκράτησε ἡ τιμία ἐορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ.

Ἀμφισβητώντας τὴ μαρτυρία αὐτὴ γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ ἀμφίβολο γεγονός τῆς παραστάσεως κατὰ τὴν εὕρεση τοῦ τιμίου Σταυροῦ τέτοιου πλήθους πιστῶν, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ προσκυνήσουν αὐτόν, εἰκάζουμε ἀπὸ τὸν παλαιὸ ὑπάρχοντα συσχετισμὸ μεταξὺ τῆς ἐπετείου τῶν Ἑγκαινίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὅτι ἡ ὕψωση αὐτῇ γινόταν τὴν ἐπόμενη ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῶν Ἑγκαινίων ἐξ αἰτίας τῆς συρροῆς μεγάλου ἀριθμοῦ ἐπισκόπων καὶ πλῆθος λαοῦ, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ δοῦν τὸ εὕρισκόμενο στό ναὸ τεμάχιο τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἡ συρροὴ αὐτῇ τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν

έορτὴ τῶν Ἑγκαινίων μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Σωζόμενο, ποὺ γράφει ὅτι ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (βασίλευσε ἀπὸ τοῦ ἔτους 306μ.Χ) *«ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησία, ὡς ὁκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν: συνιέναι τὸ πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίον, οἳ καθ' ἱστορίαν τῶν ἱερῶν τόπων πάντοθεν συντρέχουσι κατὰ τὸν καιρὸν ταύτης τῆς πανηγύρεως»*.¹⁷⁷

Στὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Κανονάριο τοῦ Ζ' αἰῶνα ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως, ἂν καὶ διακρίνεται ἀπὸ αὐτὴ τῶν Ἑγκαινίων, παρὰ ταῦτα φαίνεται ὡς δεύτερη ἡμέρα τῆς ἑορτῆς αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρχίζει ὁ τρίτος κύκλος τῶν ἑβδομάδων, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει δεκατέσσαρες Κυριακές, καὶ διαρκοῦσε μέχρι τοῦ Σαββάτου τῆς Κυριακῆς πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Ἡ ὕψωση τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐπανελήφθηκε μετὰ τριακόσια περίπου ἔτη γιὰ τὴν ἐξῆς αἰτία.

Τὸ ἔτος 628μ.Χ. ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος, κατατροπώντας τοὺς Πέρσες, οἱ ὁποῖοι πρὶν δεκατέσσαρα ἔτη, κυριεύοντας τὴν Παλαιστίνη, εἶχαν ἀφαρπάσει τὸ εὕρισκόμενο μέρος τοῦ τιμίου Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐπανέκτησε αὐτὸ καὶ τὴν 18 Σεπτεμβρίου ἀνυπόδητος καὶ φτωχικὰ ντυμένος καὶ φέροντας στὸν ὦμο του τὸ τίμιο ξύλον ἀνάβηκε στὴν λιτανεία στὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως. Πέρνοντας τὸν τίμιο Σταυρὸ ὁ πατριάρχης Ζαχαρίας ὕψωσε αὐτὸν πανηγυρικά, ἐνώπιον Κλήρου καὶ λαοῦ ποὺ ἔψελνε *«Σῶσον, Κύρις, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου...»*. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ ὕψωση τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἑορτάζεται

¹⁷⁷ Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β' τόμ. , Περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις νεώ... καὶ περὶ τῶν Ἑγκαινίων αὐτοῦ, PG 67, 1008. Πρβλ. Ἐνισλείδου, Ὁ θεσμὸς τῆς νηστείας, Ἀθῆναι 1959, σ. 146.

έπισημότατα σέ ὅλη τήν Ἐκκλησία ἀπό τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τῆς Δύσεως, στήν ὁποία εἰσῆλθε ἀπό τόν πάπα Ὁνώριο.¹⁷⁸

Ἡ ἑορτή τῆς Ὑψώσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ προσέλαβε τόν χαρακτήρα μεγάλης Δεσποτικῆς ἑορτῆς, γιά τόν λόγο αὐτό ἐάν συμπέσει μέ ἡμέρα Κυριακή, καταλιμπάνεται ἡ ἀναστάσιμη ἀκολουθία. Στόν τελούμενο ἑσπερινό τῆς ἑορτῆς ψάλλεται στοὺς οἰκείους στίχους τὸ μέγα προκείμενο «Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν».

Κατὰ τὰ Τυπικά, στήν πάνσεπτη αὐτή ἑορτή, πού θεωρεῖται ἐξίσου σημαντική μέ τήν Ἀγία καὶ Μεγάλη Παρασκευή, τελοῦμε νηστεία, ἐάν δέ τύχει ἡ ἑορτή Σάββατο ἢ Κυριακή καταλύουμε ἔλαιο καὶ οἶνο.

Ὅπως καὶ παλαιά ἀπό τῆς ἑορτῆς τῶν Ἐγκαινίων ἄρχιζε ὁ τρίτος κύκλος τῶν ἐβδομάδων ἔτσι καὶ ἀπό μετὰ τήν Ὑψωση Δευτέρας ἄρχιζει ἡ ἀνάγνωση τοῦ κύκλου τῶν Εὐαγγελίων τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, ὁ ὁποῖος διακοπτόμενος γιά τίς ἑορτές τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Φώτων, διαρκεῖ μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου.

Δ . Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων Κύριλλος μέ ἐπιστολή του πού γράφτηκε τό ἔτος 351μ.Χ. καὶ ἔχει τήν φράση «πρὸς τὴν τῶν Κατηχήσεων» αὐτοῦ, πληροφορεῖ τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, ὅτι «ἐν ταῖς ἀγίαις ταύταις ἡμέραις τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς, Νόνναις Μαΐαις (δηλαδή 7 Μαΐου), τὴν τρίτη ὥρα παμμεγέθους σταυρός, ἐκ φωτὸς κατεσκευασμένος, ἐν οὐρανῷ ὑπεράνω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ καὶ μέχρι τοῦ ἁγίου ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἐντεταμένος ἐφαίνετο. Οὐχ ἐνὶ καὶ δευτέρῳ φανείς, ἀλλὰ παντὶ τῷ τῆς πόλεως πλήθει φανερώτατα δειχθείς. Οὐχ, ὥς ἂν τις νοήσειεν, ὁξέως κατὰ φαντασίαν παραδραμῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλείοσιν

¹⁷⁸ Ὁ Ὁνώριος Γ' (Papa Onorio III, γέν. 1150 – κοίμησις 18 Μαρτίου 1227), γεννημένος στό Σένσιο Σαβέλλι, ἦταν Πάπας ἀπὸ τὸ 1216 μέχρι τὸ 1227.

ῥαις ὑπὲρ γῆν ὀφθαλμοφανῶς θεωρούμενος καὶ ταῖς ἀπαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νικήσας. .. Οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκήτορες τὸ τοῦ θαύματος παράδοξον αὐταῖς ὄψεσι παραλαβόντες, Θεῷ τῷ παμβασιλεῖ καὶ Υἱῷ τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρέπουσαν μετ' εὐχαριστίας προσκύνησιν ἀπεδώκαμέν τε καὶ ἀποδώσομεν».¹⁷⁹

Ἀπὸ τότε καθιερώθηκε καὶ ἐπιτελεῖται τὴν ζ' (7) Μαΐου ἡ ἀνάμνηση τοῦ σημείου τοῦ τιμίου Σταυροῦ ποὺ φάνηκε στὸν οὐρανό. Ἡ ἀρχαιότητα τῆς ἐορτῆς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸ Κανονάριο τοῦ Ζ' αἰῶνος, στὸ ὁποῖο καὶ σημειώνεται πρῶτο ἀνάγνωσμα στὴν θεία λειτουργία ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἱεροσολύμων Κυρίλλου πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιο. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐορτῆς, ἔχει στὰ Μηναῖα τρία στιχηρὰ προσόμοια μὲ ἓνα ἰδιόμελο δοξαστικοῦ γιὰ τὰ ἐσπέρια, ἓνα ἀπολυτίκιο, ἓνα κανόνα ποίημα Ἰωάννου Μοναχοῦ μετὰ μεσῳδίου καθίσματος καὶ κοντακίου μετὰ τοῦ οἴκου καὶ ἓνα ἐξαποστειλάριο, ψάλλεται μόνον τίς καθημερινές μαζί μὲ τὴν τυχοῦσα ἀκολουθία τοῦ Πεντηκοσταρίου, ποὺ ἀναγινώσκεται στὴν θεία Λειτουργία μὲ τὴν περικοπὴ ἀπὸ τίς Πράξεις τὸ κεφάλαιο κστ' 1, 12-20.

Ε. Γιὰ τὴν ἀγιαστικὴ δύναμη τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ὕμνωδὸ «κοιμίζει παθήματα καὶ παύει νοσήματα καὶ παντοίων ἀλγεινῶν ἀπαλλάττει τοὺς κάμνοντας», ἔγινε πρόοδος αὐτοῦ στὴν Κωνσταντινούπολη πρὸς ἀγιασμό τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ ἀποτροπὴ ἀπὸ τίς νόσους ποὺ λυμαίνονταν τὴν πόλη. Ὁ τίμιος Σταυρὸς μετεφέρθηκε ἀπὸ τὸν ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας στὸ Παλάτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν 4 Ἀυγούστου περιφερόταν γιὰ δεκαπέντε ἡμέρες στὴν πόλιν καὶ περὶ τὰ τείχη αὐτῆς, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν οἱ πιστοὶ στοὺς ναοὺς τῶν συνοικιῶν.

¹⁷⁹PG 33, 1165 κ. ἐξ.

Τὴν ἀνάμνηση τῆς προόδου αὐτῆς τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἐπιτελεῖ ἤδη ἡ Ἐκκλησία μας τὴν 4^η Αὐγούστου μέ ἐορτάσιμη ἀκολουθία μετὰ εἰσόδου στὸν ἑσπερινὸ καὶ καταβασίεις στὸν ὄρθρο μέ τοὺς εἰρμούς τοῦ κανόνος τῆς 14^{ης} Σεπτεμβρίου. Ἡ ἐορτὴ εἰσάγεται μέ τὴν προεόρτια ἀκολουθία τῆς 14^{ης} Ἰουλίου, καὶ κατὰ τὸ Τυπικόν, καταλιμπάνεται σέ ἡμέρα Κυριακή, ἐπειδὴ στερεῖται ἤδη στὰ Μηναῖα προεορτίου κανόνα.

Μέ τὴν ἀκολουθία τῆς ἀναμνήσεως τῆς προόδου τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ποὺ ψάλλεται χωρὶς Παρακλητικῆς, συμπάλλεται σέ καθημερινή καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν Ἀγίων ἑπτὰ Μακκαβαίων παιδων, σέ ἡμέρα Κυριακή συμπάλλεται μόνο μέ τὴν ἀναστάσιμη ἀκολουθίας, τῆς ὁποίας καὶ προηγεῖται.

Σέ πολλοὺς ναοὺς εἴτε καθημερινή εἴτε Κυριακή τελεῖται κατὰ τὴν ἀρχαία τάξη, ποὺ δέν ἀποκλείεται ἀπὸ τὸ Τυπικόν, στὸ τέλος τῆς μεγάλης δοξολογίας πρόοδος τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ σταυροπροσκύνηση κατὰ τὴν τάξη τῆς ἐορτῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ ψάλλονται στὴν θεία λειτουργία τὰ ἀντίφωνα τῆς 14^{ης} Κυριακῆς τῶν νηστειῶν μαζί μέ τὰ οἰκεία ἐφύμνια. Στὴν καθημερινή μέ ἀφύμνιο στὸ β^α ἀντίφωνο «Σῶσον ἡμᾶς... ὁ ἐν ἁγίοις θαυμαστός» καί, ἀντὶ τοῦ τρισαγίου, ὁ ἀρχαῖος ὕμνος «Τὸν Σταυρόν Σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα...».

Κατὰ πληροφορία τῆς Αἰθερίας,¹⁸⁰ ποὺ ἐπισκέφθηκε τοὺς Ἁγίους Τόπους περὶ τὸ τέλος τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, τὴν Μεγάλῃ Παρασκευῇ ἔβγαζαν ἀπὸ ἀργυρά κεχρυσωμένη θήκη τὸν τίμιον Σταυρὸ καὶ ἐτίθετο πρὸς προσκύνηση ἀπὸ τῆς δευτέρας μέχρι τῆς ἑκτης ὥρας πρὸς προσκύνηση ἀπὸ τὸν λαόν. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ βρίσκουμε περὶ τὸν 5^{ον} αἰῶνα στὴν Κωνσταντινούπολη. Κατὰ

¹⁸⁰ Συνέγραψε «Ὁδοιπορικόν» ποὺ εἶναι καταγραφή προσκυνηματικοῦ ταξιδιοῦ ποὺ πραγματοποιοῦσε τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 4^{ου} αἰῶνα μ.Χ. (ἀπὸ τὸ 381 ἕως τὸ 384) στοὺς Ἁγίους Τόπους.

περιγραφή Βέδα τοῦ Αἰδεσίμου¹⁸¹ τὴν Μεγάλη Πέμπτη, τὴν Μεγάλη Παρασκευὴ καὶ τὸ Μέγα Σάββατο ἔθεταν σέ προσκύνηση στὸν βασιλιά, τὸν κλῆρο καὶ τὸ λαὸ τὰ κομισθέντα τεμάχια τοῦ τιμίου σταυροῦ ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἑλένη.¹⁸²

Ἐπίσης στὸ Τυπικὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ ἔτους 1122 σημειώνονται μετὰ τὸ ἐνδέκατο Εὐαγγέλιο τοῦ ὁρθοῦ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς τὰ ἑξῆς: «Εὐθύς Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι, τὸ τρισάγιον καὶ ὁ διάκονος τὴν ἐκτενὴν (*sic*) καὶ τότε εἰσελεύσεται(αι) ὁ πατριάρχης καὶ ὁ ἀρχidiaκ(ονος) εἰς τὴν Νικητήριον τὴν Ἀγγελικὴν, ὀπίσω τοῦ Ἁγίου Κρανίου καὶ λαμβάνει τὸν τίμιον Σταυρὸν ἀπ' ἐκεῖθεν καὶ βαστάζει αὐτὸν δεδεμένον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ δένει οὐράριν ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ σύρει αὐτὸν ὁ ἀρχidiaκων (*sic*) ἐπὶ τὴν Ἁγίαν Φυλακὴν».¹⁸³ Πότε κατηργήθησαν τὰ ἔθιμα αὐτά, εἶναι ἄγνωστον.

Πάντως ἀπὸ τοῦ ἔτους 1864 καθιερώθηκε παρὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σωφρονίου κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὁρθοῦ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς πού ψάλλεται συνήθως τὴν ἑσπέρα τῆς Μεγάλης Πέμπτης, νὰ προβάλλεται μετὰ τὸ πέμπτο Εὐγγέλιο ὁ Ἑσταυρωμένος καί, μετὰ τὴν λιτάνευσή του ἐντὸς τοῦ ναοῦ νὰ τοποθετεῖται στό μέσο αὐτοῦ σέ προσκύνηση Κλήρου καὶ λαοῦ. Ἡ προβολὴ καὶ λιτάνευση αὕτῃ τοῦ

¹⁸¹Ὁ Βέδας ἢ Ἅγιος Βέδας ἢ Σεβάσμιος Βέδας (λατινικά: Bēda Venerābilis) (γέννηση 672 – κοίμηση 735) ἦταν Βενεδικτῖνος μοναχὸς σέ μοναστήρι τῆς Νορθουμβρίας, περίφημος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφέας καὶ ἱστορικός, συγγραφέας τοῦ ἔργου "Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἀγγλίας".

¹⁸² Μ. ἀρχιμ. Κλεόπα καὶ Ἱ. Φωκυλίδου, Ὁδοιπορικὰ τῆς Ἁγίας Γῆς, σ. 67 - 69 καὶ 204 -205. Π. Ν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, σ. 311.

¹⁸³Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, Β΄, σ. 147).

Ἐσταυρωμένου, πού ἀγνοεῖται ἀπό τὰ παλαιά Τυπικά, ἐπιτελεῖται ἀπό τότε στίς κατὰ κόσμον ἐκκλησίες, ὅχι ὅμως καί στίς μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους.¹⁸⁴

Ἡ Ὁρθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία, πού τιμᾷ ἰδιαίτερα τὴν ἀήττητη καὶ ἀκατάλυτη καὶ θεία δύναμη τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ὅχι μόνο μνημονεύει αὐτόν σέ κάθε ἀκολουθία, ἀλλὰ καὶ ἔχει ἀφιερῶσει σ' αὐτὸν ἰδίᾳ ἀκολουθία δύο φορές τὴν ἐβδομάδα, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή, πού ψάλλεται ὅσες φορές στίς ἡμέρες αὐταῖς συμψάλλεται ἡ Παρακλητικὴ.

Ἡ Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ.

Ἡ Ἐκκλησία μας προβαίνει στὴν παγκόσμια ἐπίδειξη τοῦ μεγάλου κοσμήματος : τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἀπὸ ὅλους τοὺς θησαυροὺς πού ἀνακηρύχθηκαν ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς ἢ θὰ ἀνακηρυχθοῦν στὸ μέλλον, δὲν ὑπάρχει ἀσφαλῶς πιὸ πολυτίμος ἀπὸ τὸν Σταυρό τοῦ Κυρίου, πού ἡ Ἁγία αὐτοκράτειρα Ἑλένη ἀνέσυρε στὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐδῶ καὶ δεκάξι αἰῶνες.

Ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ καύχημα τῆς χριστιανωσύνης. Τὸ πανάκριβο κόσμημα, πού ἔλαβε σὰν δῶρο καὶ σὰν ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ ἀπὸ τὸν θεῖο Νυμφίου τῆς ἡ Εκκλησία, ἡ μεγάλη κυρία τοῦ κόσμου: Αὐτὸ τὸ σύμβολο τῆς ἀτιμώσεως καὶ τῆς καταδίκης, πού προκαλοῦσε φρίκη στοὺς ἀρχαίους λαοὺς, ἀπέβη, μὲ τὸν θάνατο τοῦ Σωτῆρος πάνω του ἡ πηγὴ τῆς χαρᾶς, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης. Ἔγινε τὸ κλειδί μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἐξωσμένος Ἀδὰμ ξανάνοιξε τὶς πύλες τῆς Ἑδέμ. Τὸ βαροῦλκο, πού τράβηξε τὴν πεσμένη ἀνθρωπότητα στοὺς οὐρανοὺς. Τὸ πανίσχυρο ὄπλο, μὲ τὸ ὁποῖο κατατροπώνονται οἱ δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Ἡ καθέδρα ἀπ' ὅπου διδάχθηκε στίς ψυχὲς ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια, προσεπικυρωμένη κι ὑπογραμμένη μὲ τὸ

¹⁸⁴ Π. Ν. Τρεμπέλα, ἐνθ' ἂν.

αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τό κατάρτι, πάνω στοῦ ὁποῖο ἰσαρίσθηκε σάν πανί ἡ περγαμηνή τοῦ Εὐαγγελίου, γιά νά γίνει κατορθωτός ὁ πλοῦς τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸ λιμάνι τῆς ἄνω ζωῆς. Τὸ τρόπαιο, ποὺ ἔστησε ἡ θεία ἀγάπη πάνω στὸν κόσμο. Τὸ ἐγχειρίδιο, ποὺ χώρισε τὴν Ἱστορία σὲ δύο μέρη, τὴ μερίδα τῆς ἐλπίδος καὶ τὴ μερίδα τῆς πραγματοποιήσεως.

«Τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν καὶ τὴν ἀγίαν σου ἀνάστασιν δοξάζομεν», ψάλλει ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὸν θεῖο της δομήτορα κι ἀρχηγό. Γιατὶ ὁ Σταυρὸς δὲν εἶναι παρὰ προεισόδιο καὶ προϋπόθεση τῆς ἀναστάσεως. Εἶναι -μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς- ἡ αἰτία της καὶ ὁ προαγωγός της. Χωρὶς αὐτόν, ἡ ἀνάσταση δὲν θὰ ὑπῆρχε.

Τὸ φῶς της λοιπόν τὸν περιαστράπτει, τοῦ δίνει ὅλο τὸ νόημα. Τίποτε πάνω στὸν Τίμιο καὶ Ζωοποιὸ Σταυρό, μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερση τοῦ Κυρίου, δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μὴ προκαλεῖ ἔξαρση, εὐφροσύνη, χαροποιούς λογισμούς. Ὁ Χριστὸς δὲν πέθανε παρὰ γιά νὰ ἀναστηθεῖ. Δὲν ἔχυσε τὸ πανάχραντο αἷμα του στὸν Σταυρὸ παρὰ γιά νὰ λύση τὴν ἐνοχή μας, νὰ θριαμβεύσει πάνω στὰ δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας, συντρίβοντάς τα ὀριστικὰ καὶ γιά πάντα. Πάνω στὸν Σταυρὸ μᾶς ἀπέδειξε ὅχι μόνο τὸ πόσο μᾶς ἀγαποῦσε, ἀλλὰ καὶ τὴν παντοδυναμία τῆς ἀγάπης του.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας Παῦλος, ἀτενίζοντας νοερὰ τὸ Ξύλο τῆς Ζωῆς, ἀναφωνεῖ : «Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς κηρύσσομεν Χριστὸν Ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, ἡμῖν δὲ τοῖς κλητοῖς Χριστόν, Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφία»¹⁸⁵

Μέσα ὁ αὐτὸ τὸ χαροποιὸ αἶσθημα ἡ Ὁρθοδοξία μας προσκυνεῖ κι ὑμνεῖ τὸν Σταυρό, προβάλλοντάς τον σήμερα σὲ παγκόσμια θέα

¹⁸⁵ Κορινθίους Α΄ , α΄ , 22-24.

Τὸ ἀτένισμά του προκαλεῖ ρίγη κατανύξεως. ἀναφτερώνει τὴν πίστη πλημμυρίζει μὲ ἅγια αἰσθήματα τὶς καρδιές τῶν πιστῶν, ποὺ σκύβουν μπροστά του καὶ τὸν ἀσπάζονται εὐλαβικά. Ὁ Σταυρὸς εἶναι ἡ τρανὴ, ἀδιάκοπα παροῦσα ἐνώπιόν μας ἀπόδειξη κι ὑπόμνηση ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς πλήρωσε γιὰ μᾶς ὅ,τι χρωστούσαμε στὴ δικαιοσύνη του, ὅτι εἴμαστε ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν προπατορικὴ ἀρά, ὅτι ὁ δρόμος τοῦ γυρισμοῦ μας στὴν ἀθανασία εἶναι ἐλεύθερος, ὅτι μπορούμε ν' ἀνεβοῦμε στὶς κορφές, ἀπὸ ὅπου εἴχαμε γκρεμισθεῖ.

Ὁ Σταυρὸς, ἡ «*ὡραιότης τῆς Ἐκκλησίας*», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ἓνα τροπάριο, ἅς γίνει ἡ ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς τοῦ καθενὸς μας. Αὐτὸς πράγματι εἶναι ἡ ὕλη, ποὺ πάνω της συνέθεσε ἡ θεία ἀγάπη τὸ ἀριστούργημα τῆς ἀπολυτρώσεώς μας. Χωρὶς αὐτὸν εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ κάνει δικό του ὁ καθένας.

Μετά πατρικῶν εὐχῶν.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Καισαριανῆς, Βύρωνος καὶ Ὑμηττοῦ Δανιήλ

